

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2016

Rozloučení s Vlastíkem Svobodou | Alexander Fried: „Jsem především člověk“ | Rudolf Štursa o fotografování na Podkarpatské Rusi | Vzpomínky Magdalény Lavrincové na podkarpatoruské dětství | Rodnyj kraj: Významný kulturní čin současné rusinistiky | Ivan Pop: Podkarpatská Rusi v stalinském ráji | Pokračování seriálu Vladimíra Zápotockého: Rusínský sport? Hlavně fotbal

Rychlá víza

Celé léto, ale i v předchozích měsících jsme mohli sledovat ve zpravodajství televize, rozhlasu i v tisku informace, že hospodářství prosperuje, nezaměstnanost v naší zemi je dlouhodobě nízká – naopak na řadě pracovišť je mnoho volných míst. Firmy hledají pracovníky, kteří by pomohli realizovat množství se zakázky.

Jak to řešit? Není-li dost zájemců z domova, mohou je přece zastoupit cizinci – na delší pracovní úvazky i krátkodobě. Po čase tak zas přišla na řadu reálná úvaha, že osvědčenými novými pracovními silami jsou, a také v budoucnu mohou být, zejména Ukrajinci. Mnozí z nich pocházejí z někdejší Podkarpatské Rusi, ti totiž k nám mají – a nejen vzdáleností – nejbližší. Mnozí po předcích „podědili“ i československé státní občanství, přesněji řečeno, povědomí o tom, že jejich dědové byli kdysi československými občany. (O tom, jak a kdy obyvatelé Podkarpatské Rusi naše občanství pozbyli, píše profesor Ivan Pop v první části historické studie v tomto čísle.)

Naše firmy mají s Rusíny vesměs pozitivní zkušenosti. S jejich kvalifikací i pracovitostí. Jejich hojnější pracovní pobyt v Česku má ale problém: je pořád složité získat v Česku povolení k pobytu i k práci.

Česká vláda to chce změnit a navrhla plán, který by usnadnil vydávání pracovních víz cizincům. Týká se především lidí z Ukrajiny. Úřední postupy by se měly zjednodušit, proces vydávání dokladů výrazně urychlit a zkrátit ze současného zhruba půl roku na podstatně kratší dobu. „Dlouhodobě čelíme přetížení vízového systému. Řada požadavků zaměstnavatelů velmi obtížně prochází a trvá to dlouho,“ charakterizoval situaci premiér Bohuslav Sobotka.

Vládní plán cílí zejména na vzdělanější, kvalifikované lidi; konkrétně zhruba na 500 Ukrajinců ze středoškolským či vysokoškolským vzděláním. Představitel Asociace malých a středních podniků a živnostníků Karel Havlíček současně naznačil, že může jít například i o kvalifikované řemeslníky: „Ukrajinská technická škola, ukrajinská řemesla byla vždycky na solidní úrovni, takže by mohli zaplnit mezeru na trhu.“

Tak doufáme, že se slova naplní a vstřícné plány uskuteční. Mohlo by to pomoci našemu hospodářství i četným zájemcům o práci s kdy-si „našeho“ východu

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Rudolf Štursa

Děvčata z Koločavy

Rudolf Štursa: z fotokroužku ve Volovém do celého světa

Fotograf RUDOLF ŠTURSA se narodil na Podkarpatské Rusi rusínské mamince a českému tatínkovi. Za rok oslaví devadesátku a při té příležitosti chystá, spolu se Společností přátel Podkarpatské Rusi, knihu fotografií ze svého rodiště. Po nuceném odchodu před druhou světovou válkou se sem po celý život pravidelně vracel, jak to jen šlo. O tom všem, a taky o jeho fotografických začátcích, jsme s Rudolfem Štursou mluvili v jeho brněnském bytě. Na stole se vršily nové a nové fotky a nad nimi ožívaly vzpomínky...

Jak často se – alespoň v duchu – na Podkarpatskou Rus vracíte?

V myšlenkách velmi často. V současnosti už tam zajet nemůžu, už jsem na Podkarpatské Rusi několikrát nebyl. Jednu cestu bych tam ale ještě rád vykonal. Rozlučkovou. Devadesátka je na krku, to už si člověk nemůže moc troufat.

Jak vzpomínáte na své podkarpatoruské dětství?

Dětství bylo krásné. Jako děcko vnímáte jenom to, co se vám líbí. Dneska čtu a dozvídám se věci, které se tam v té době děly a které nebyly jen ideální. Jako dítě jsem je ale nesledoval, měl jsem jiné zájmy.

Krajina pod Karpaty je nesmírně krásná. Ovlivnila vaše rozhodnutí stát se fotografem?

Jestli to byla krajina, to nevím. Vliv mělo spíš prostředí, ve kterém jsem vyrůstal. U nás v restauraci se stravovali svobodní učitelé a úředníci. A ti měli fotokroužek. V našem podniku jim byla vyhrazena v patře místnost, kterou zařídili jako tmnou komoru. Já jsem se mezi nimi často pohyboval. Měli třeba i školení, kterého jsem se zúčastnil. Vzpomínám si, jak jsem z toho, řekněme, kursu jednou přišel domů a řekl jsem: já už vím, jak mám vyfotografovat velký strom; když ho nemůžu dostat do záběru, musím ustupovat tak daleko, až ho tam mám! (smích)

A pak jste získal svůj první fotoaparát.

Jeden šofér od autobusového dopravního podniku odjížděl tehdy na dovolenou a potřeboval peníze. Tak se zeptal mého otce, jestli mi nechce koupit fotoaparát. A otec mi ho koupil. Byla to Icareta na film 6x6. Ale byly s ní problémy. V té době už filmy 6x6 končily, přecházelo se na filmy 6x9 nebo dokonce 4,5x6. Musel jsem si tedy upravit film velikosti 6x9 tak, aby se vešel do mého fotoaparátu. Půjčil jsem si od maminky nůžky a v té zmíněné temné komoře jsem ho musel ostříhnout. Ten fotoaparát mám dodnes.

Pokračování na straně 3

Především jsem člověk, říká historik Alexander Fried

Letos v létě přednášel v pražském Goethe Institutu mezinárodně uznávaný historik, odborník na evropské dějiny, profesor Alexander Fried, rodák z Podkarpatské Rusi. Ačkoliv již dovršil jednadvaadesát let, je stále plný energie a aktivit. Jezdí po světě, přednáší, na besedách často vypravuje o svých dramatických životních zážitcích. Prožil toho skutečně mnoho. Pronásledování Židů, koncentrační tábory, pochod smrti i teror komunistů. Mnohokrát se díval smrti zblízka do tváře. Kolem něj umírali jeho nejbližší, přátelé. Přesto ho těžký osud nezlomil.

Dnes žije střídavě v Praze a v německém Tirschenreuthu, nedaleko od Chebu, kde také v městské knihovně loni přednášel. Vzhledem k svému původu i místům pobytu – vedle rodiště žil i v Žilině a v Praze – se považuje za Čechoslováka.

Alexander Fried se narodil v roce 1925 v Královém nad Tisou na tehdejší Podkarpatské Rusi. Obec byla, stejně jako celý region, součástí meziválečného Československa, po druhé světové válce bylo i s okolím připojeno k Sovětskému svazu. Rodina se odtud záhy přestěhovala do Žiliny, kde otevřela košer restauraci. „Žilina byla důležitá křižovatka, stálo zde mnoho podniků a továren. Tady jsem prožil krásné dětství. Tady jsem si také osvojil základy židovské víry. Mluvím několika jazyky, hebrejsky a jidiš. První republika byla pro nás Židy požehnáním. Viděl jsem tu osobně i tehdejšího prezidenta Masaryka, kterého si pro jeho postoje velmi vážím. Kvůli němu jsem tehdy přišel pozdě na hodinu náboženství,“ usmívá se při dětské vzpomínce profesor Fried, kterému přátelé říkali Šaňo.

Zlom přišel po začátku druhé světové války. Se vznikem samostatného slovenského státu začala na Slovensku pronásledování Židů.

„Bylo mi čtrnáct let, když přišlo nařízení, že máme být všichni ráno na nádraží, že pojedeme do koncentračního tábora. Po cestě jsme zpívali krásné písně. Když jsme přijeli, bylo to strašné. Mlátili nás pažbami. Nikdo nevěděl proč. Před očima mi umlátili kamaráda, který nešel dost rychle,“ vzpomíná starý muž. Přeskakuje mu hlas a oči se mu při té vzpomínce plní slzami.

A tady zasáhl osud. Velitel tábora si ho vybral, aby pomáhal při nakládání vězňů do vagonů. „Řekl, že já budu propuštěn. Dodnes nevím proč, co se stalo. Ale já protestoval. Chtěl jsem zůstat s ostatními. Marně. Dali mi štafle a měl jsem za úkol namačkat do vagonů, které směřovaly do Osvětimi, co nejvíc lidí. Dodnes na to nemohu zapomenout. Všichni mí kamarádi tam zůstali...“

Koncentračnímu táboru se Alexander přesto nevynul. Prošel hned třemi lágry a má za sebou i hrůzy z takzvaného pochodu smrti.

„Držela mě tehdy naživu víra v Boha. A zase jsem měl štěstí. Pomáhal jsem nemocnému kamarádovi, aby neupadl, protože kdo se neudržel na nohou, toho čekala kulka. Najednou zakopl a upadl. Vzápětí třesknul výstřel. Těsně vedle mé nohy. Kdybych to tehdy schytl, už bych nežil. Vedli nás k Severnímu moři, kde nás chtěli nacpat do starých lodí a ty potom potopit. Naštěstí se jim to nepovedlo. Dodnes slyším hlas, který rusky říká: My vás osvobodili,“ vzpomíná.

Po válce se Alexander vrátil do Žiliny. Začal studovat. V roce 1952 se však kvůli sílícímu tlaku státní bezpečnosti rozhodl, že odejde za hranice. Prechal tehdy spolu se strýcem bývalého prezidenta Havla Milošem Havlem.

I tady si vybral svou dávku štěstí. Když v dešti a blátě mířili k hranicím, zahlédl je jakýsi cyklista. Chvilí je pozoroval, pak nasedl na kolo a odjel. Skupina už se pomalu smiřovala s tím, že jsou prozrazeni. Ale jakoby zázrakem hranice přešli.

„Žil jsem pak na různých místech, například v Kanadě, kde jsem získal i občanství. Jsem takový světoběžník. Mluvím několika jazyky. A tak se sám sebe ptám, zda jsem Čech, Rus, Ukrajinec, Maďar, Němec nebo Kanadan? Ano, jsem Žid, ale především jsem člověk,“ pokyvuje hlavou.

Na otázku, kde je mu nejlíp, odpovídá, že v Praze. „Ano, cítím se být Pražanem,“ dodává po krátkém zaváhání Alexander Fried.

„Dnes už se na to dívám jinak. Vládějí. Nejsem zastáncem kolektivní viny. Ale tehdy po válce jsme nechtěli ani to, aby se naše dítě v Německu narodilo. Na ty hrůzy nesmíme zapomenout. Co se týče mne osobně, je to dilema, ale já odpustit nemůžu. Maminka by mi nedovolila odpustit všechny ty vraždy,“ říká profesor.

ap

Zdroj: J. Dolanská, Goethe Institut

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Opustil nás Vlastimil Svoboda**, dlouholetý člen výkonného výboru SPPR, přítel Podkarpatské Rusi a náš dobrý kamarád. Zemřel 18. června ve věku 82 let. Navštívil Podkarpátí, mimo jiné i na kole – napsal o tom knihu *Toulám se dál*, aktivně se účastnil našich akcí, rusínských kongresů atd. Byl autorem několika „cyklistických“ knih, mj. *Řekou a silnicí s otačenou zadnicí*. Památce Vlastíka Svobody věnujeme texty na dalších stránkách tohoto čísla.

* Ve Slovenské knihovně právě vyšlo druhé vydání fotografického alba ze sbírky Rudolfa Hůlky s tematikou Podkarpatské Rusi – **Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky**. (O publikaci jsme obšírně informovali při příležitosti prvního vydání.) Kniha představuje na 200 vybraných fotografií, které zachycují Podkarpatskou Rus, tvář regionu, její přírodu a svéráz obyvatel ve dvacátých letech minulého století. Kniha je k dispozici v informacích Národní knihovny ČR nebo v půjčovně Slovenské knihovny, dis-

tribuci zajišťuje společnost Kosmas.cz. Bližší informace: http://www.nkp.cz/slovenskasknihovna/odborne-cinnosti-publikace/publikacni_prodej: <http://www.kosmas.cz/knihy/219603/zmizely-svet-podkarpatskerusi-ve-fotografiich-rudolfa-hulky-1887-1961/>

* **Ukrajinský spisovatel Andrij Ljubka** se představil v Ostravě v rámci akce „Měsíc autorského čtení 2016“. Žije v Užhorodě, ve městě na nynějších hranicích mezi Ukrajinou a Slovenskem. Na základě svých zkušeností z pohraničí vydal román *Karbid*. Získal za něj mimo jiné i ocenění za nejlepší debut roku.

* **BUMerang** je slovenský humoristický časopis, za jehož vznikem i fungováním stojí známý rusínský výtvarník a karikaturista Fedor Vico. Byl založen v roce 1994 a po několika letech zanikl, ale z Vicovy iniciativy byl loni opět obnoven. Časopis vychází v tištěné podobě jako příloha deníku *Sport* s čtrnáctidenní periodicitou, je však možno sledovat i na internetu na portálu *Cartoon Gallery* (cartoon-gallery.eu).

* **Fotografie Jiřího Havla z Podkarpatské Rusi** byly k vidění téměř po celé léto v Městské knihovně v Sedlčanech. Autor zúročil své fotografické návštěvy v letech 1997 – 2013.

* **Zájemci o zájezd** na Podkarpatskou Rus, který předběžně plánujeme na příští rok, se nám průběžně ozývají. Děkujeme za váš zájem; o možnostech, přípravě a programu zájezdu vás budeme včas informovat.

ap

Rudolf Štursa: z fotokroužku ve Volovém do celého světa

Dokončení ze strany 1

Máte ještě své první fotky?

Mám jich málo. Jako první jsem fotografoval maminku a tatínka u nás na zahradě. V Koločavě jsem měl babičku, takže když jsme jeli tam, fotografoval jsem i ji. Ale už tehdy jsem začínal i s reportážní fotkou. Třeba na pohřbu četníka, kterého zastřelil jeden lupič spojený s Nikolou Šuhajem. Na pohřeb přijela čestná jednotka z Chustu, která taky střílela čestné salvy. A to už jsem se tam motal s fotoaparátem. Tam vlastně začínala moje reportážní fotografie.

Jak často jste se na Podkarpatskou Rus vracel poté, co už jste tam nežil?

Odešli jsme odtamtud v lednu 1939. Pak jsem tam jezdil sporadicky, ono se to ani nesmělo, ale jel jsem tam s tatínkem a maminkou hned, jak to šlo, v roce 1989. A pak se zájezdem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Jak moc se změnila krajina Podkarpatské Rusi od dob vašeho dětství?

Změnila se dost. Už tam nebyly pralesy, lesy byly vykácené, změnila se i řeka Rika, která protéká Volovým. Už to nebyl takový prudký tok, jak jsem ho pamatoval. To byl tenkrát proud! A hodně vody. Když jsme tam pak po letech přijeli s Jaromírem Tomečkem, byla to velká změna. V době mého dětství se po Rice plavily vory, které svázely kmeny do Tisy a pak dál do Maďarska. Tomeček vysvětloval, že úbytek lesů měl vliv i na úbytek vody v řece.

S Jaromírem Tomečkem vás pojilo velké přátelství!

Poznali jsme se už na Podkarpatské Rusi, i on se k nám chodil stravovat – než za ním přijela jeho paní. Hrál se mnou kulečnick. A brával mě na ryby. Hodně jsme se stýkali. Ten vztah přetrvál i potom v Československu, když jsme žili už tady. Měl v Nemocnici u sv. Anny u nás v Brně tu svoji brigádu, dělal s ní výlety po Moravě a bral mě s sebou. To už jsem měl lepší fotoaparát a dělal i lepší snímky.

Připravujete knihu fotografií z Podkarpatské Rusi; ten kraj je asi fotografův ráj...

Ano, je tam spousta krásných příležitostí k fotografování, celá země je bohatá na fotografické náměty. Zajímavá je krajina i lidé. Hodně jsem toho využíval. Je to kraj blízký mému srdci, mám odsud hodně vzpomínek. Na svých pozdějších cestách na Podkarpatskou Rus jsem se ještě potkával s lidmi, které jsem znal ze svého dětství. Vyhledával jsem známá místa i známé lidi.

Přístupoval jste tedy k tamnímu focení asi hodně osobně, s nostalgií...

Je to tak. Ta místa mi učarovala už v dětství, a kdykoliv jsem na Podkarpatskou Rus přijel, chtěl jsem je znovu vidět. Ať šlo o přírodní scenérie, místa u řeky, skály nebo třeba hřbitovy. Například ve Volovém byly dva vojenské hřbitovy, kde leží vojáci z první světové války. Jsou tu pochováni Rakušané a třeba i Rusové. Ale těch Rakušanů mnohem víc. V době Československa na tyhle hřbitovy povolovali pohřbívat i Čechy. Leží tu i jeden můj strýc – legionář.

Rudolf Štursa dnes

Cítil jste se v životě být Rusínem?

Cítil, ale spíš jsem cítil s Rusíny. Za mého dětství se národnost na Podkarpatské Rusi moc neřešila. Do naší školy chodily rusínské, židovské, polské i maďarské děti a nikomu nic nepřipadalo divné. Ale když byl někdo v nouzi, už jsem přemlouval maminku, aby mu dala můj kabát a víc jídla. Sem tam jsme měli i konflikty, ale ty jsou mezi klukama normální. Celkově bylo naše soužití spíš poklidné.

Na přelomu století jste měl velkou putovní výstavu nazvanou Podkarpatská Rus – Tomečkova země zaslíbená. Putovala po celé republice, v Praze byla například v Národním muzeu. Jaké bylo její „celorepublikové“ přijetí?

Co jsem s lidmi mluvil, tak se líbila. Často jsem s sebou bral i Jaromíra Tomečka – a to byl nějaký vypravěč! Lidi ho brali, jeho vyprávění mívalo velký úspěch. Navíc jsme s Tomečkem měli z Podkarpatské Rusi společné zážitky. Jak už jsem říkal, jeli jsme tam dokonce spolu a procházeli starými známými místy. Když třeba zájezd projížděl Volovým a pak jel dál, že se tam pak vrátí na oběd, my jsme ve Volovém zůstali. Prošli jsme si město i okolí, místa, která byla našemu srdci blízká. Zašli jsme kupříkladu k řece a srovnávali jsme Podkarpatskou Rus třicátých let s tou aktuální. A Tomeček byl z těch změn smutný. Z toho, jak se změnila řeka, jak se změnila města, jak bourali památné domy, celé ulice, a místo nich stavěli paneláky. Byli jsme z toho smutní oba.

Co všechno chcete dostat do vaší připravované knihy fotografií z Podkarpatské Rusi?

Hlavně ukázat krásu téhle země a zajímavé i dramatické momenty, které tu probíhaly. Fotografie jsem pečlivě připravoval a původní kolekci jsem doplňoval o ty moje fotky, jejichž témata v prvním výběru chyběla. Probírání těmi fotografiemi bylo ohromně zajímavé. Potvrdilo mi to, že jsem fotografoval opravdu spontánně, čímž vzniklo hodně zajímavých záběrů. Žádné naaranžované snímky.

A fotil jste i současný život na Podkarpatské Rusi?

Ano, vždycky jsem vyhledával nějaké zajímavé události, třeba křtiny dítěte v kostele. Ale nejraději jsem byl ve společnosti těch starších, ke kterým mám blíž, se kterými můžu porozprávět a zavzpomínat na staré časy. Třeba na to, jak jsem chodil světit paschu. Maminka vždycky napekla, a čekali, až je kněz přijde posvětit. To se nezapomíná – a je dobré mít s kým vzpomínat. Na místě židovského hřbitova ve Volovém jsem třeba jednou potkal nějakou babičku, a ta, když jsem jí řekl, kdo jsem, celá se rozzářila. Vzpomínala na naši rodinu a ukázala mi místo, kde je pochovaná moje teta. Tatínkova sestra byla pochovaná u řeckokatolického kostela. A takových vzpomínek bylo za ty roky během cest na Podkarpatskou Rus opravdu hodně.

Umíte ještě rusínsky?

V zásadě ano. Po letech, kdy člověk jazyk nepoužívá, ho pozapomene, ale základ umím. A k tomu spoustu průpovědek, hlášek a písniček!

TOMÁŠ PILÁT

Icarette, první fotoaparát Rudolfa Štursy

POZVÁNKA

Společnost přátel Podkarpatské Rusi
zve na film a besedu

STRÁŽ OBRANY STÁTU NA PODKARPATSKÉ RUSI

Koná se **20. října 2016 od 17 hodin**
v **Domě národnostních menšin**
Vocelova 3, Praha 2

Součástí besedy bude promítání
pětačtyřicetiminutového dokumentárního
filmu o událostech na nejvýchodnějších
hranicích ČSR v letech 1938–1939 a kratší
přednáška o činnosti Stráže obrany státu.

Přednášející: Jan Ciglbauer
(Klub vojenské historie Kalich)

Vlastimil Svoboda odjel

Měl vzácný dar. Vždy s ním bylo dobře. Na kole, na šifu, ve společnosti kamarádů i vděčných posluchačů. Uměl vyprávět. Naléhavě, zdálo se, že až překotně, ale tolik toho chtěl povědět. Tak nám to napsal ve svých třech knížkách. O cyklistice, řece a lodní plavbě, o muzice, Podkarpatské Rusi. Nic nového už si neposlechneme ani nepřečteme. Vlastík nás na počátku léta opustil a z té cesty se nevrátí. Vzpomínám...

Od Aše až po Jasiňu

V čase, kdy se Vlastimil Svoboda narodil, to byl oblíbený slogan vyjadřující velikost a nedělitelnost Československé republiky. Proto se tam vydal. Na celnici Ubla – Malýj Bereznij dostižen úředním šimlem. Přechod pouze pro Slováky a Ukrajince, Československo (1996) neexistuje. Čekání zpestřeno poznáním. Šofér nákladáku vyzván celníkem do malé budky bez oken. Po

chvíli se vrátil, asi dal málo. Až když přidal, mohl jet dál. Tě budce se říká dajka. I korupce může být vtipná. Vlasta nakonec přešel, vlastně převezl se. Na bicyklu se do hraničního pásma nesmí, čekal, až se nad ním smiluje dobrý řidič a na pár desítek metrů vezme neobvyklého stopaře s bicyklem. Blbost bez vtipu.

Na Podkarpatské Rusi nebyl Vlasta jenom jednou. Zúčastnil se i humanitární pomoci. Autobus vezl z Českého Těšína tenkrát léky, šatstvo, konzervované potraviny, cukr, sešity a bloky s pastelkami pro děti - a samozřejmě Vlastovo kolo. I do Jasiňy, nejdelší obce v bývalém Československu dojel. Ten kus světa si zamiloval, lidi i krajinu, do posledních chvil byl aktivní ve Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Jak na kole kolem Islandu a kolem světa?

Chtěl být první, kdo ostrov na bicyklu objede. „Nabit energií utkat se s neznámým terémem

vyjždím z asfaltových silnic rovnou do superkamení. Šterku je někdy i deset centimetrů, jdu i pěšky a označení své cesty primary road, považují za nevýslovnou drzost. Když kolem frčelo auto, padal na mě kamenný déšť. Dostaly to ruce, nohy, tvář. Jinde bláto v konzistenci omelety, každou chvíli je musím oklepávat z blatníků. Cestovní rychlost šest kilometrů za hodinu, přehazovačka zbytečná.“ Island objel (1500 km), ale první nebyl. Dva týdny předtím to dokázal jeden místní student. „Jo, kdybych byl dostal devizový příslib včas...“ Místní noviny ale výkon ocenily: Přijel, aby byl jen druhý. Cizinec první.

I na cestu kolem světa se Vlasta Svoboda s věrným kamarádem Jiřím Říhou chystal. V šestaosmdesátém roce už bylo vše připraveno. „Měli jsme tenkrát být v podstatě pojízdná reklama na škodovky, pivo a sklo. Prý se vyplatíme, budeme levnější než roční pronájem tabule na stadionu v Sydney.“ Byl však čas

O Vlastovi Svobodovi osobně

Poznal jsem ho ve Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Zemi pod Karpaty miloval a procestoval ji mimo jiné i na kole. A napsal o tom knihu.

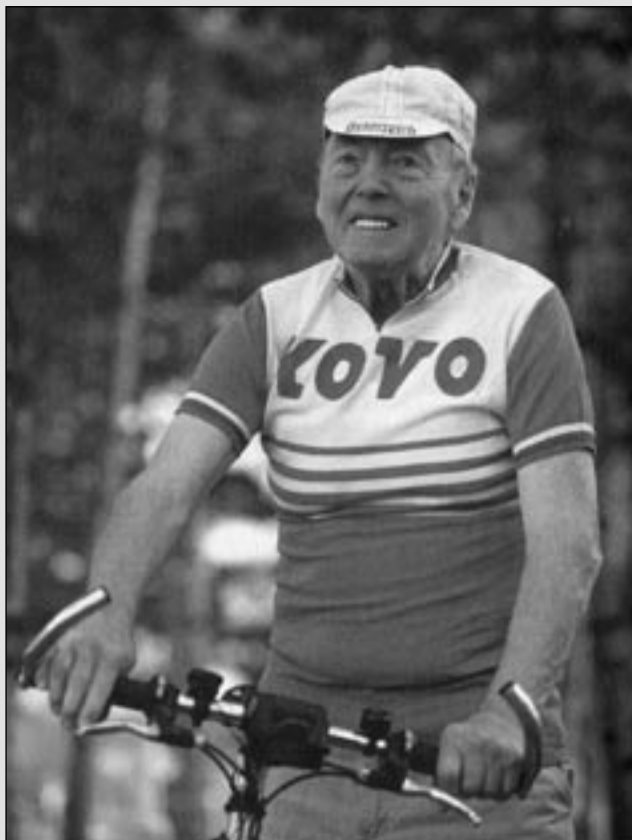
Vlasta byl sportovec. Na svoje výkony byl právem hrdý. Myslím, že byl hrdý i na své knihy, ale nikdy to příliš okatě neprezentoval. Pamatuji si, že byl nešťastný, když nemohl svá literární díla věnovat všem, kdo o ně měli zájem. Na druhou stranu – ani z těch prodaných nikdy nezbohatl. Pokud vím, na jejich vydání většinou sám finančně přispíval. Každopádně je pravda, že se jeho knihy dobře četly. Jsou to poutavě napsané cestopisy, ve kterých autor vždycky vyhmátl to podstatné. Ať už šlo o Podkarpatskou Rus nebo jiné, blízké či vzdálené končiny.

Vlasta měl velké srdce. Nikdy nezapomenu, jak se na jedné cestě, snad to bylo na rusínském kongresu v Prešově, nezištně staral o Alexu Bokšaye, který už tehdy měl svá léta. Nedělal to zjevně a nápadně, zato účinně. Pan Bokšay byl spokojen a kongres si tehdy, i díky Vlastovi, užil.

A spokojeni jsme byli také my, protože Vlasta tehdy – přes svoji dobrovolnou funkci – měl čas i pro ostatní a já jsem tak tehdy mohl v hospodě popít se slávistickou i učitelskou legendou, panem Alexem Bokšajem. Tedy – samozřejmě vedle Vlasty. Dá se říct, že Vlasta tak možná stál u zrodu myšlenky napsat o panu Bokšayovi knížku. On ostatně vždycky uznával a šířil do světa umění a zásluhy druhých.

Vlasta byl kamarád. Co řekl, to platilo. Jeden příklad. Když slíbil, že mě seznámí s Milanem Dufkem z Rangers, udělal to. Seděli jsme v legendární pivnici U Jelínků, pili pivo (možná nejlepší plzeň v Praze), a já jsem Milana Dufka zpovídal pro nějaký časopis. Byl to, bohužel, jeden z posledních rozhovorů s jedním ze zakladatelů a po smrti Antonína Hájka šéfem kapely Rangers. Nedlouho poté se Milan Dufek odjel potápět do Kolumbie a už se nevrátil. U toho rozhovoru Vlasta byl. Vždyť bez něj by k němu nedošlo. Já jsem měl nastudovanou historii Rangers hodně podrobně (i proto, že jsem tuhle kapelu poslouchal od dětství a měl jsem ji rád), Dufek byl překvapen, kolik toho vím, a já jsem byl šťastný, že jsem Vlastovi neudělal ostudu. Hodně mi na tom záleželo.

Vlasta byl vynikající společník. Svěho času jsme měli takové trio, které si čas od času, většinou po akcích Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, šlo dát pivko nebo víno, a přitom se dobře bavilo. Čas je hodně krutý, dva z tria už mezi námi nejsou. Oba dva pány jsem měl velice rád. Míla Kopecký dlouho naší Společnost vedl, Vlasta patřil k jejím ikonám. Oba byli nezáludní, upřímní, přející. Oba byli dobrými společníky a také byli ochotni kdykoliv pomoci druhému. Zkrátka slušní lidé. A to je hodně.

Vím, začal jsem u Vlasty Svobody a skončil u dvou pánů. Ale myslím si, že jsem k tomu musel logicky dojít, patřili k sobě; byli si v mnohém podobní, a oba nám moc chybí.

Ale ještě pár slov k Vlastíkovi: Vlasto, určitě jsi přivedl spoustu lidí k cyklistice, mnohé patrně i na Podkarpatskou Rus. Jiné zas k zájmu o podkarpatoruský sport, o Alexu Bokšaye, o operní pěvce, a mnoho dalších věcí. A byl jsi chlap, se kterým bylo příjemné pobýt. Rád bych s tebou zase zašel na jedno – ať už na Smíchov do tvého oblíbeného podniku nebo někde kolem Domu národnostních menšin. Je mi líto, že už se to nestane.

TOMÁŠ PILÁT

normalizační, přičinlivý křivák udal Řihu, že prý chce emigrovat, a nejelí nikam.

Za Wagnerem i Smetanou

Vlastimil Svoboda vyrážel na bicyklu do světa za dobrodružstvím, tušenými útrapami – a za muzikou. Kamarádka z raného mládí mu kdysi ukázala cestu do pražského Divadla hudby. Vnímavý mladík podlehl kouzlu tónů, zvláště mu učaroval Bludný Holanďan, příběh námořníka, který uzavřel smlouvu s ďáblem. „A to víš, že Wagner byl vzorem Antona Brucknera, toho Brucknera, který v roce 1884 kolaudoval v pražském Rudolfinu nové varhany, to už se snad úplně zapomnělo?“, odbočil z řečiště vyprávění. Nevěděl jsem, ale pochopil jsem, proč Vlasta jezdil, na kole samozřejmě, do Bayreuthu. A proč neodolal, aby se slavným divadelním domem, kde se hrají pouze Wagnerovy opery, za zády, opřen o strom, nezadrigoval. Pronikl i dovnitř, dokonce obhlédl samotného správce divadla slovatného pana Harnismachera. Pro jistotu mu namluvil, že je norský námořník, protože věděl, že Holanďan ztroskotal u norských břehů. A tak jak byl, v cyklistickém ustrojení, usedl do jedné z předních řad a poslouchal Der Fliegende Holländer. Ti ve fracích a róbách okolo ho považovali za výstředního zbohatlíka z okruhu Rockefellerů.

Na Podkarpatskou Rus vozil někdejší krajanům na gramofonových deskách Smetanovu Mou vlast. Nepříliš skladné zavazadlo na Favorita, že.

A zaimponoval i paní Veselá, manželce slavného cyklisty, Vlastova dobrého kamaráda. Našli společnou lásku, pěvce Beno Blachuta, Vlasta byl nadšeným členem Společnosti BB. „To nebyl jenom sošný operní pěvec,“ říkal o něm Vlasta. „To byl živel v operním světě dost ojedinělý. Když koncem šedesátých let minulého století vyjelo Národní divadlo na festival do Edinburghu a Beno zpíval svoji parádní roli z Vlétlů pana Broučka, kritici se

divili, jak jsme mohli před světem tak dlouho tajit takový tenorový klenot. Inu, Zdeněk Nejedlý a jeho kulturní železná opona...“

Kamarád Jan Veselý

Poprvé se se slavným cyklistou setkali na fotografii – a hned to bylo v novinách. V roce 1951 jel Vlastík s tátou na obyčejných kolech bez přehazovačky z Jenče u Prahy do Karlových Varů, aby na slavné Panorámce viděli našeho největšího cyklistu všech dob. Fotograf měl šťastnou ruku: na obrázku Jan Veselý v úniku, za nimi na hromadě šterku oba Svobodové. Obrázek vyšel v tehdejší populární časopise Ruch. Po letech posloužil jako vstupní vizitka cykloturisty Svobody k Janu Veselému, tehdy již řidiči v redakci Československého sportu. Přišel se poklonit, ale také žádat. Po koupi nového Favorita se chystal s kamarádem až za polární kruh. Vláčet rezervní „obutí“ bylo náročné, a Veselému to řekl rovnou: „Nemáš (Jan totiž hned po představení nabídl tykání) někoho v Motokovu, kdo by nám gumy poslal do Finska? My bychom na oplátku psali ze své cesty reportáže do Československého sportu.“ Veselý známé měl, galusky na oba poutníky v Turku skutečně čekaly. Kamarádství na celý život založeno.

Lodníkem z nouze a náhody

Měl za sebou gymnaziální maturitu, pár semestrů na Chemicko-technologické fakultě, vojnu, nějaký čas práci vojenského knihovníka v Karlových Varech a přemýšlel, co s načatým životem. Pomohl náborový plakát v pražské tramvaji: „Československá plavba labsko-oderská přijímá na dálkovou plavbu Praha – Hamburk lodníky, kormidelníky a kapitány.“ To bylo roku 1961, po vztýčení berlínské zdi, kdy všichni, kdo dleli tenkrát na její lepší straně, zůstali, domů se nevrátili, bylo třeba nových sil. O dva roky později lodník Svoboda vyplul na první cestu do Hamburku.

„Mrazivé lednové ráno, vyšší voda, blížíme se k poslednímu z drážďanských mostů v Niederwarthe. Náš člun 677 jako druhá dýlka, tažený na dlouhém laně motorákem. Nabízím kormidelníkovi, a to je vždycky pán, že prodloužím náš drát hned po startu, abychom, sice vlečení, mohli plout co nejlíže pravé plovatce a jaksi svobodněji. Nechtěl. První člun nás k pravé plovatce nepustil a neodvratně táhl do středu pole. Viseli jsme na kormidle jako orangutani, točili vpravo, hned zase vlevo, ale marně. Teď už šlo jenom o to, dotknout se spíš bokem přídě než bouchnout zadkem poblíž kormidla. Ráno, drát, kterým jsme byli napojeni na člun před námi, prasknul a švihnul smrtícím úderem těsně vedle kormidelní, kde jsme byli. Krédo tuláka Svobody, že snadná cesta bez problémů je k ničemu, teprve při strádání její význam stoupá, došlo naplnění.

Jednou o Vlastovi Svobodovi napsali v cykloturistickém časopise, že je hrdina, to když třeba s Jirkou jako první Češi dojela na Nordkap (3250 km na kole!), když se nebáli ani polárního kruhu a tuniské pouště. To se moc vztekal. „Obyčejnej zrzavej kluk, co se rád toulá. A dokázalo to kolo, já jenom šlapal.“

KAREL TEJKAL

Klopýtám Jasinou

Při návštěvách Jasinou mě už nepřekvapuje, vítá-li mě město bez podstatnějších změn, hlavně pokud jde o městskou infrastrukturu. Klopýtám po stejně rozbitých chodnících, večerní procházku mi znepřjemňují stejně chabě osvětlené ulice... Setkáváme se tu se stále stejnou chudou obecní pokladnou, která potřebuje finance bůhví na co. Potěší jen změny, na nichž mají zásluhu soukromé iniciativy. Zklamal mě málo frekventovaný pohyb kolem nového tržiště za obchodní budovou, u jehož zrodu jsem před léty byl. Výstavbu nového tržišního areálu jsem tehdy sledoval v očekávání, že se sem přenesou plody zemědělců nedůstojně rozložené po zemi. Setkávám se tu však se stejným stavem – zřejmě trhovec odrazuje drahý pronájem tržiště. Divím se, že místní obecní tatíci přehlížejí to základní, co by jejich městu slušelo: praktičnost a vkus. Zvedal jsem – postaru jako před lety – ze země meloun, papriku, hrozno. A to v těsné blízkosti moderní a prostorné tržnice!

Pookřál jsem naproti tomu při objevu nového obchodního domu poblíž mostu se zbožím à la „Všehochut“. Přivítal jsem tuto místní novinku, i když jsem zaslechl od místní chudiny postesknutí, že u menších obchůdků se nakupovalo levněji.

Leč Jasinou, tento klenot zakotvený mezi věncem kopců a stráni, tu zůstává stále stejná, připravena přijímat obdivné pocty turistů, kterým nebývá zatežko vystoupat na hřbet pohoří. Odkud se jim totiž naskytá, jak se říká, pohled po bohy.

Připomeňme si, že se nacházíme v končinách s huculským obyvatelstvem, nezakrotným a hrdým lidem, který si stále drží v paměti revoluční povstání před sto lety - jak jsem to popsal v jednom ze svých fejetonů v tomto listu. Huculové tenkrát ukázali světu, že nepatří mezi ovčí poddané. Shodli jsme se s místními známými, že v povaze i vzhledu zdejšího lidu huculské rysy přetrvávají. Lze to doložit temperamentem i na vizáži, především u děvčat. Básnický vyjádření, krásy zdejšího kraje jakoby se přelily do ztepilosti zdejších žen. Jejich odolnost vůči životnímu strádání není z tohoto světa. I když se jim v moři nezaměstnanosti podaří najít prabídně placené místo – zápasí tu žena s dilematem: jít za lepším výdělkem do ciziny a zanechat tu bezmocnou rodinu, či zůstat a strádat? O zodpovědnějších mužích na Západě může zdejší ženské pohlaví jen snít. Nikdo zde neocení jejich povahovou výbušnost, dominanci.

Není však všude tak zle. Po několika letech jsme opět mjéli sportovní areál Bukoval poblíž Jasinou. Žasli jsme nad jeho megalomanskou obrovitostí. Je tu prý zaměstnáno mnoho tisíc lidí, kteří jsou sem povoláni bůhví odkud – zřejmě blízcí mafie, která to má zde pod palcem. Je to výlučně mafiánská záležitost, shodují se na tom skepticky místní s poukazem, že v končinách, které leží 800 metrů nad mořem se často sněhu nedostává. Možná, že tento zbohatlický areál čeká stejný osud, jaké mají nedostavěné domy-zámky kolem Velkého Bočkova.

JAN ROMAN

Podkarpatští Rusíni v stalinském ráji

Černá „pětiletká“ 1945-1949

Sovětská a zvláště „zakarpátoukrajinská“ propaganda téměř půlstoletí tvrdila, že podkarpatští Rusíni nadšeně přijali sovětský socializmus. Opak byl pravdou. Už na samém začátku, v podzimních měsících roku 1944, nebyl vztah obyvatel Podkarpatska k sovětským osvoboditelům jednotný. Dal by se rozdělit do několika proudů: nadšené vítání komunisty všech národnostních skupin a jejich sympatizanty, dále postoje tzv. „chudiny“, omámené propagandou komunistů a části ukrajinské emigrace za první republiky o bohaté Ukrajině s nekonečnými zlatými pšeničnými lány; opatrné a zdrženlivé pozorování větší části pracovních sedláků a zámožných obyvatel měst; a konečně zásadní nepřijetí maďarským a zvláště německým obyvatelstvem. U nich – a nejen u nich – dokonce v roce 1944 po listopadových deportacích mužské části této skupiny obyvatel strach. Sovětská NKVD (předchůdce KGB) totiž hned po osvobození zřídila 6 koncentračních táborů. Největší ve Svaljavě, kam umístila kolem 25 tisíc mužů nejen německé a maďarské národnosti, zatčených během zátahů (tzv. зачистка тьлов) v listopadu 1944. Prohlásila je za zajatce a posléze deportovala na nucené práce do sovětského vnitrozemí, táborů GULAGu. Navíc chování rudoarmejců mělo daleko k ideálu, množily se případy násilí, krádeží; vojáci s sebou přinesli různé nemoci, hlavně syfilis. V takové atmosféře rychlé klesaly sympatie k Rudé armádě. Budoucnost se jevila nejistá.

V červnu 1945 Stalin dotlačil československou vládu a prezidenta k podpisu Smlouvy o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu. Na řešení tohoto problému na předpokládané mírové konferenci, jak to navrhoval prezident Beneš, Stalin čekat nechtěl. Mohly tam vzniknout komplikace ze strany Britů. Ti totiž byli proti rozšíření území SSSR za Karpaty do střední Evropy. Avšak pravomoci delegací při těchto jednáních, zvláště československé, byly pochybné. Ze strany SSSR smlouvu podepisoval V. M. Molotov jakožto ministr zahraničí pověřený Prezidiem Nejvyššího Sovětu SSSR. K podpisu smlouvy dostal jakoby pověření také od předsedy Nejvyššího Sovětu sovětské Ukrajiny, písemný důkaz stvrzující pověření však nebyl nikdy nalezen. Zcela jinak vypadaly „pravomoci“ čs. delegace. Z hlediska čs. ústavy z roku 1920 nebyly žádné. Vláda Z. Fierlingera vzešla z dohody exilových politiků a rovněž exilového prezidenta během jejich pobytu v Moskvě v březnu 1945, tedy nevzešla z řádných voleb, měla dočasný charakter a podle ústavy nemohla rozhodovat o územních změnách státu. Zaštiťovala se souhlasem prezidenta, avšak on také volen nebyl – podal demisi ze svého úřadu v říjnu 1938. Takže ani on k tomu neměl pravomoc. A hlavně nedostatek smlouvy? Před jejím podpisem se nezeptali těch nejdůležitějších, jichž se týkala – totiž obyvatel Podkarpatska, co si přeji oni. V Moskvě všechno probíhalo jako v 19. století,

kdy se dělily kolonie. Dnes už smluvní státy SSSR a ČSR neexistují, avšak situace Podkarpatské Rusi se nezměnila, region zůstal v právním prázdnu jako podivný skanzen „jaltské“ Evropy. Proč, to projednáme chronologicky na příslušném místě naší studie.

V srpnu 1945 podepsal prezident Beneš, nejspíš na nátlak Stalina, ústavní dekret č. 60/1945, který prolašoval obyvatele Podkarpatské Rusi, Rusíny, za zbavené československého státního občanství, což bylo v příkrém rozporu s mezinárodním právem. Dekret vyvolal pobouření především mezi příslušníky 1. čs. armádního sboru rusínského původu. Pozdější dodatek k dekretu tedy alespoň povoloval vojákům a jejich rodinným příslušníkům optovat pro československé státní občanství. Dne 22. listopadu 1945 schválilo Prozatímní národní shromáždění Československa pod nátlakem Moskvy a za účinné asistence zejména komunistických poslanců, ale i celé řady dalších „národně frontových“ (H. Ripka aj.), Smlouvu o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu; zdůrazňujeme - SSSR, nikoliv sovětské Ukrajině. 27. listopadu byla smlouva ratifikována Prezidiem Nejvyššího sovětu SSSR.

Koncem listopadu 1945 byla zřízena Smíšená čs.-sovětská likvidační komise se sídlem v Praze a Užhorodu. Pražská komise obdržela během čtyř měsíců desítky tisíc žádostí o opci pro československé občanství. Práci užhorodské komise ztěžovaly zásahy „zakarpatskoukrajinských“, později sovětských úřadů do její kompetence, zastrasování a šikanování osob, které chtěly svého práva opce využít. Přesto komise během prvních tří měsíců obdržela 23 168 žádostí o opci. V zemi panovala tzv. opční psychóza. Podle hlášení předsedy komise skoro všichni obyvatelé s výjimkou tzv. „nových“ lidí (přistěhovalců z východu) chtěli optovat pro čs. občanství. Proti tomu osobně zasáhl předseda Národní rady tzv. Zakarpatské Ukrajiny I. Turjanica, ve skutečnosti agent sovětské tajné služby s krycím jménem Tureff. Koncem listopadu nařídil uzavřít hranici, zakázal individuální výjezd do ČSR, pokusy o přechod hranice se strelaly podle zákonů SSSR. Impérium vyčerpané válkou (2500 měst v ruinách, 27 mil. padlých) potřebovalo pracovní sílu. Neustále se proto zdržovaly i odjedy připravených transportů. V důsledku této činnosti sovětských úřadů odjela do ČSR pouze asi desetina (!) řádně přihlášených, tedy pouze 3 693 optujících občanů.

Hra o „Zakarpatskou Ukrajinu“ Stalina přestala bavit. Výnosem Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR byla 22. ledna 1945 zřízena tzv. Zakarpatská oblast (oblast za-Karpaty) s jejím okamžitým začleněním do Ukrajinské republiky (USSR). Tímto výnosem bylo likvidováno nejen historické pojmenování země Podkarpatská Rus, ale i nedávny název – Zakarpatská Ukrajina. Pro Moskvu byla v této otázce kritériem geografická poloha území za Karpaty. Stalin a sovětská vláda nepokrytě demonstrovali svůj geopolitický zájem o tento region jako strategické předpolí ve střední Evropě. Záro-

veň byli obyvatelé země slovanského původu, Rusíni, s okamžitou platností přejmenováni na Ukrajince. Jejich minulost byla prohlášena za „koloniální“. Odmítnutí nového „etnonymu“ bylo kvalifikováno jako protisovětský čin a tvrdě trestáno. Všem obyvatelům kraje byl vnucen sovětský „pasport“ (občanský průkaz) se zápisem, že jsou navždy občané vlasti všech pracujících na světě – SSSR. Avšak už za rok tento „pasport“ pro venkovské obyvatelstvo byl prohlášen za neplatný. Sovětské úřady jako by demonstrativně říkaly, přesvědčili jste se, že už navždy jste sovětský občan? Tak to stačí, v tomto státě obyvatelé venkova občanský průkaz mít nemusí, jakýkoliv jejich volný pohyb mimo vesnici, kde se narodili, je nežádoucí. Plíživě se zaváděl otročský systém. Ve vlcích či na ulicích měst pochodovaly vojenské patroly, které mohly kohokoliv zastavit s příkazem – „predjavitě vaší dokumenty“. Běda vám, když jste si neopatřil aspoň „spravku“ (papírek od starosty). Evropa rozrušená válkou a záhy rozdělená „železnou oponou“ si ani nevšimla zmizení jednoho ze svých historických národů, i když malého...

Sovětský teroristický režim začal ihned uplatňovat své brutální metody i v nově zřízené oblasti. Už v květnu 1946 se konal soudní proces s tzv. kolaboranty, bývalými poslanci československého a maďarského parlamentu A. Bródym, Š. Fencikem, M. Demkem a dalšími. Všichni byli bezdůvodně odsouzeni k trestu smrti nebo ke dlouholetému vězení. V červnu byl přepadovým komandem NKVD zavražděn úřadující administrátor mukačevsko-užhorodské pravoslavné diecéze Feofan Sabov. V říjnu 1947 stejný osud potkal také biskup řeckokatolické diecéze Teodora Romžu. Agenti NKVD fingovali „autonehodu“, při které byl biskup těžce zraněn. V nemocnici v Mukačevu byl pak zavražděn smrtící injekcí. Začátkem roku 1949 byla podkarpatská řeckokatolická církev postavena mimo zákon.

Výnosem Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR pak byla „Za-Karpatská oblast“ prohlášena za „území zvláštního režimu“, jinak řečeno zakázanou zónu první kategorie. Volný výjezd a výjezd ze zóny měli pouze vojáci. Samotná země pak byla ještě rozdělena na další zakázaná pásma a menší zóny, ze kterých se místní obyvatelé museli vystěhovat. Začala urychlená militarizace oblastí. Vojáci obsazovali nejvýznamnější budovy ve městech včetně škol, administrativních a dalších veřejných budov a bývalých šlechtických paláců. U Užhorodu byl zřízen tankodrom, u Mukačeva letecká základna (později i raketová), překladiště jáchymovské uranové rudy, ve Vinogradově základna ženistů. Nezapomínalo se ani na zábavu generality – na území čtyř okresů vinogradovského, berehovského, mukačevského a užhorodského byl pro stranické a armádní „nimrody“ zřízen gigantický myslivecký revír...

IVAN POP

(Dokončení v příštím čísle)

Obrázky z Nižních Verecek

Městečko Nižní Verecky (dnešní název Nižní Vorota) patří vskutku mezi historická místa Podkarpatské Rusi. Nachází se v severní části země nedaleko Volovce, na horním toku řeky Latorice na staré obchodní cestě z Haliče do uherské nížiny. Přes nedaleký Verecký průsmyk (841 m), který byl znám od raného středověku pod názvem Porta Rusicae (Ruská brána), pronikali do karpatské kotliny koncem 9. století předkové Maďarů, později, v roce 1241, tatařské hordy, které rozšívaly strach a působily utrpení po celém Uhersku. Samotný průsmyk představuje památné místo v dějinách Maďarů – v 19. století zde byl postaven památník k výročí jejich příchodu do karpatské kotliny.

Nižní Verecky se počátkem 14. století staly součástí Mukačevské dominie. Po porážce uherského vojska v bitvě s Turky u Moháče v r. 1526 připadly Sedmihradskému knížectví. V pozdějším období, když v r. 1703 kníže Ferenc Rákóczi z polského exilu odpověděl kladně na výzvu veřejného zasedání povstalců berežské a marmarošské župy, aby se stal vůdcem protihabsburského povstání, vypravili se povstalci k polským hranicím, aby tam počkali na jeho příchod. F. Rákóczi dne 16. června skutečně přišel do pohraniční polské vesnice Klimiec; na tomto místě přijal hold svých vojsk. Posléze překročil hranice a přes Nižní Verecky a Svaljavu sestoupil do nížiny. Dne 24. června 1703 vtáhl do Mukačeva. I když byl císařskými kyrysníky z města vytlačen, u Nižních Verecek mu přispěchal na pomoc hrabě M. Bercsenyi. Z těchto míst zahájil F. Rákóczi nový boj, který trval s přestávkami až do r. 1711.

Po porážce Rákocziho povstání připadla Mukačevská dominie včetně Nižních Verecek habsburské koruně, a od r. 1728 pak patřila rodu Schönbornů. Nižní Verecky získaly v r. 1732 statut městečka s právem pořádání trhů. Podle sčítání obyvatelstva v r. 1816 bylo v Nižních Vereckách 98 usedlostí, ve kterých žilo 136 zemědělských rodin, 6 úředníků dominie a jeden řemeslník. První obecná škola se čtyřmi třídami zde zahájila činnost v r. 1877. V r. 1900 v městečku žilo kolem 1700 obyvatel. V počátečním období 1. světové války, na přelomu let 1914–1915, obsadila Nižní Verecky a okolí ruská armáda. Z tohoto období se zachovalo několik vojenských hřbitovů.

Po připojení Podkarpatské Rusi k Československu v r. 1919 získaly Nižní Verecky statut okresního sídla. Toto postavení si udržely do r. 1928, kdy byla v ČSR uskutečněna administrativní reforma a městečko s okolím připadlo pod okres Svaljava. Postavení střediska Verchoviny si Nižní Verecky přesto udržely i v pozdějším období.

Do Volovce a Svaljavy jezdila z Nižních Verecek pravidelná autobusová linka, v městečku byl zřízen notariát, působil okresní soud, oddělení finanční stráže, četnická stanice. Potřebitelnoje (spotřební) družstvo Verchovina a také Kreditnoje (úvěrové) družstvo. Byla tu dokonce i Ludová banka, akciová společnost. V r. 1920 zde byla založena plemenná pokusná

Pohled z Ruského Národního domu na náměstí a kostel v Nižních Vereckách

stanice s chovem montafonských býčků, ovcí a prasat. V městečku se nacházel obecní mlýn, značnou část půdy obhospodařovala akciová společnost Latorica. V nedalekých lesích jste se mohli setkat s hajným z hájenky Bělá Sova. Je pozoruhodné, že tak malé městečko mělo za 1. republiky vlastního lékaře (MUDr. S. Litov) i svou lékárnu (K. Láposy). Místní děti měly možnost vzdělávání v rusínské obecné škole (učitelé A. Paňkovičová, M. Pocko, J. Popovičová, manželé Š. a I. Kepazovi, B. a V. Vjaziginovi, B. Krugová), měšťanské škole (učitelé D. Badyk, M. Kardašinec, J. Korpoš, A. Zindulková) a také na rusínské učňovské a lidové hospodářské škole. V městečku působila rovněž čs. obecná škola (učitelé V. Sucharda, J. Prokop, M. Blinková, A. Vrátná a J. Jílek), byl zde také zřízen stálý košíkařský kurs. Zdejší státní škola vrchovinského a poloninského hospodářství (ředitel inž. R. Adámek, prof. T. Lakes a další) připravovala odborníky pro celou Podkarpatskou Rus. Považte jen, že od r. 1935 byli ze zmíněné státní školy každoročně vysíláni do Švýcarska mladí rusínští chlapci na odborné kurzy výroby ementálského sýra! O něčem takovém si mohla mladá generace v období po r. 1945 jenom zdát.

Dodejme ještě, že významné místo v kulturním životě městečka měl Ruský (rusínský) Národní dům, u zrodu kterého stál místní rusínský vlastenec V. Ščereckij, jenž byl v letech 1929–1935 poslancem čs. parlamentu za agrární stranu. V Národním domě se konala divadelní představení, hudební vystoupení, přednášky, hojně byla navštěvována rovněž tamní knihovna. Pro hosty a turisty zde byla k dispozici ubytovna (za nocleh se platilo 5 Kč) a restaurace v pronájmu J. Stuglince. Bez nadšázky lze říct, že Ruský Národní dům podstatně přispěl k posílení národního obrození Rusínů z širokého okolí.

V r. 1930 žilo v Nižních Vereckách kolem 2000 obyvatel, z toho přes 1200 Rusínů,

Památník na Vereckém průsmyku s čs. finanční stráží a polským pohraničtíkem

130 Čechů a Slováků a 650 Židů. Obyvatelé se od r. 1924 zúčastňovali demokratických voleb do parlamentu v Praze, do okresního zastupitelstva a dalších místních úřadů. Např. ve volbách v roce 1935 byl do svaljavského okresního zastupitelstva za rusínskou autonomní stranu zvolen zedník N. Pahir a jako člen zastupitelstva jmenován již zmíněný ing. R. Adámek. Z období 1. ČSR připomeňme z Nižních Verecek ještě jednu zajímavou skutečnost - počátkem 30. let 20. stol. zde byla nedaleko Ruského národního domu instalována busta T. G. Masaryka jako projev úcty místních obyvatel k svému prezidentovi. Jistě to nebyla náhoda...

VLADIMÍR KUŠTEK

Foto archiv

Foto archiv

Nikdy nezabudnem na Podkarpatskú Rus

Publicistka Magdaléna Lavrincová, jejž populárne historické články a príbehy rusínskych hrdinů známe i z našeho časopisu, napsala vzpomínky na své dětství na Podkarpatské Rusi. Uveřejnujeme první díl jejího textu.

Prenikavý rachot lietadiel, svišťanie bômb doliehalí do malej pivnice a mama s nami, tromi dcérami, chúlila sa v kúte. Bola som z nich najmladšia. Mala som necelé dva roky a mama ma pevne držala v náručí a keď sa blížil hrozivý hrmot, vždy ma tuhšie zvierala a prikrývala telom. Chcela uchrániť môj detský život. Práve v tom čase, v októbri roku 1944, prebiehali rozhodujúce boje o oslobodenie miest a dedín na Podkarpatskej Rusi.

Môj otec bol učiteľom a riaditeľom školy v malej zastrčenej dedine Brestov – Ploskanovica. Nachádza sa na vysokom kopci, zarasteným bukovými lesmi. Často z nej otec odchádzal do okolitých dedín a osád a s mimoriadnou odvahou organizoval partizánske hnutie. Spolu s ďalšími príslušníkmi Československého zväzku Čapajev sa aktívne zúčastňoval na rozhodujúcich bojoch pri oslobodzovaní Podkarpatskej Rusi. Možno aj vďaka tomu, že Brestov bol učupený medzi strmými horami s hustými lesmi, v pivnici pri škole sme sa dočkali vytúženého oslobodenia.

Po dlhých a úporných bojoch vojská Červenej armády dobyli na východe Višňovský a Jablonský priesmyky a 28. októbra 1944 oslobodili obec Jasiňa, 16. októbra Rachiv a Brestov. V druhej polovici októbra 1944 vojská 4. ukrajinského frontu pod velením generálplukovníka I. E. Petrova zamierili na juhozápad. Tento nástup z východu a prienik niektorých jednotiek 18. armády 4. ukrajinského frontu do tyla línie Arpáda vyvolali u nepriateľa paniku. Ako neskôr uviedol maďarský plukovník Veres, ktorého podkarpatskí partizáni zajali, počas vypočúvania prezradil, že maďarské hlavné veliteľstvo v Svaljave prenik niektorých sovietskych jednotiek vysvetlilo tak, že sa dostali „do pasce“ regulárnej Červenej armády.

Príslušníci štábu maďarských vojsk sa zľakli, že Červená armáda im znemožní ústup popod Karpaty, po úzkom koryte so železnicou a hradskou na rovinu Maďarska. Preto vydali rozkaz: rýchle sa stiahnuť za mesto Mukačevo, kde sa začína maďarská rovina, ako aj Arpádoval (obrné opevnenie na počesť Arpáda) na Verečianskom priesmyku. Rozhodli Arpádoval vyhodit' do vzduchu, napriek tomu, že ho predtým maďarské vojská počas štyroch rokov práčne vybudovali v úzkom priesmyku medzi vysokými lesnými kopcami pri dedine Verceok (dnes Nižné Vorota). Opevnenia pokladali za nezničiteľné, boli až štvorposchodové a vybavené najnovšími výtvarnými technikami.

Okrem toho maďarské hlavné veliteľstvo rozkázalo zničiť za sebou aj všetky mosty na hradskej od Karpat. Toto zlikvidovanie Arpádskej línie samotnými maďarskými jednotkami podľa vyjadrenia vojenských odborníkov zabránilo vzniku „novej Dukly“, ktorá si vyžiadala tisíce obetí najmä príslušníkov Červenej armády a 1. československého armádneho zboru v ZSSR.

Foto archiv

Koncom októbra 1944 utíchol brechot guľometov, skončili posledné prestrelky medzi vojskami 4. ukrajinského frontu a partizánskeho zväzku s jednotkami Maďarského kráľovského honvédsťva. Aj obyvatelia Brestova mohli konečne vyjsť z pivnic, kde sa ukrývali a vychutnávať tiché mierové ráno.

Útekem maďarských honvédsťvých jednotiek z tohto regiónu sa problémy Podkarpatskej Rusi neskončili. Naopak, začal sa mocenský boj o tento čarokrásny „kús“ zeme. Prezident E. Beneš koncom roku 1944 sa pridrižoval myšlienky, že Podkarpatská Rus pre Československo je strategickou zemou. Už 21.–24. marca 1945 Beneš v Moskve písomne potvrdil svoj súhlas odovzdať Podkarpatskú Rus Sovietskemu zväzu. Uvedomoval si, že protesty československej vlády proti anexii Podkarpatskej Rusi môžu poškodiť budúcemu povojnovému statusu Československa a vyvolať konflikty so strategickými spolupracovníkmi antihitlerovskej koalície. Navyše Sovietsky zväz uvádzal anexiu Podkarpatskej Rusi ako fakt politickej vôle miestneho obyvateľstva, ktorú Moskva nemôže ignorovať. J. Stalin poslal Benešovi list (21. januára 1945), v ktorom objasnil záujem Sovietskeho zväzu podporiť „národnú vôľu Zakarpatskej Ukrajiny“.

Situácia na Podkarpatskej Rusi sa začala vyhrocovať. Postupne zavládla atmosféra strachu a len málokto sa odvážil postaviť na odpor, nakoľko pripojenie k Ukrajine podporovali politické štruktúry dislokovaných jednotiek Červenej armády a NKVD. Dokonca v polovici novembra 1944 uväznili a deportovali niektorých rusínskych predstaviteľov, ktorí sympatizovali s československou vládou. Boli to odvážni Rusíni, ktorí mali vlastný názor a nebáli sa ho povedať nahlas, preto nielen oni, ale aj ich rodiny skončili v gulagoch na Sibíri. Zároveň sa „vytratila“ rusínska národnosť a príslušníci tohto etnika sa museli hlásiť za Ukrajincov.

Všetko sa tak dialo v rozpore s rozhodnutím spojeneckých štátov (USA, Veľká Británia, Francúzsko), ktoré sa ešte v čase vojny dohodli, že Podkarpatská Rus sa stane súčasťou obnoveného Československa. Ale v októbri 1944 najvyšší sovietsky predstaviteľ Stalin zmenil svoje rozhodnutie, pravdepodobne pre významnú strategickú polohu Podkarpatskej Rusi.

Devätnásteho novembra 1944 sa v Mukačeve uskutočnila konferencia Komunistickej strany tohto regiónu, o týždeň neskôr, 26. novembra sa konal v tomto meste prvý zjazd národných výborov, ktorý prijal Manifest a v ňom žiadal zjednotenie Podkarpatskej Rusi so sovietskou Ukrajinou. Proces pripojenia sa zavŕšil Zmluvou medzi Československou republikou a Sovietskym zväzom o Zakarpatskej Ukrajine 29. júna 1945 a jej ratifikáciou Dočasným národným zhromaždením (bez oficiálnej reprezentácie Rusínov) v Prahe v novembri 1945. V januári 1946 sa bývala Podkarpatská Rus, teraz už Zakarpatská oblasť sa stala 25. oblasťou USSR. Tieto rozhodnutia uvrhli obyvateľov tohto regiónu do mnohých ďalších problémov, najmä do biedy a ustavičného strachu, lebo za každý názor, čo sa nezhodovalo so sovietskou represívnou mašinériou, hrozilo väzenie a pobyt v gulagoch.

Bez zľutovania

Rodičia sa aj s nami, deťmi, čoskoro presťahovali do Užhorodu. Otca zaradili do funkcie vedúceho odboru kultúrno-osvetovej činnosti. Mama sa tiež musela – podľa sovietskych predpisov zamestnať, nakoľko platila povinná zamestnanosť aj u žien. Napriek tomu, že mala tri deti a materské školy vznikli až oveľa neskôr. Nebolo prípustné, aby neprišla do práce. Pokladalo sa to za sabotáž a na potrestanie sa používali kruté paragrafy trestného zákonníka.

MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

(Dokončení v príštím čísle)

Sportování Rusínů za dob Československa, část 3

Fotbal nejpůlárnější a nejdostupnější

Další pokračování našeho seriálu bude ryze fotbalové. Proč, to prozrazuje titulky tohoto textu. I na Podkarpátí totiž platilo: fotbal se dá hrát všude a se vším. Proto se na teritoriu Podkarpatské Rusi šířil daleko rychleji, než ostatní sporty. Do oficiálních soutěží Československa vstoupily zdejší kluby v roce 1919. Byly členy poslední – třinácté – župy označené jako „Východoslovenská“. Už v roce 1921 ji vyhrál klub založený Čechy – ČsSK Užhorod.

Byl něco jako posádková jedenáctka, hráli tu čeští vojáci a s nimi i tři či čtyři úředníci. Na hřišti měl sice kabiny, ale hráči se umývali (samozřejmě ve studené vodě) venku v sektoru obecnosti a hrací plocha snesla měřítka s jen velmi přímhouřeným okem. Trávníku bylo na hrací ploše poskrovnu, povrch samý výmol. Leč zdejší mužstvo přehrálo ve dvou zápasech KAC Košice! A jako první z území Podkarpatské Rusi si zahrálo v úvodních kolech soutěže o mistra Slovenska, což byla brána pro duely o mistra celého Československa. Hráči ale takové ambice neměli. Dovolanka z vojny měla

Rusíni jsou roztroušeni v jiných, především užhorodských klubech. Proč by nemohli platit členské známky „u svých“? Rusíni cítili jako svou národní povinnost oblékat zelenobílou barvu právě nově založeného klubu. SK Rusj se stal okamžitě silným. Ba co víc, ze všech nejsilnějším. Židovský klub UTK to v Užhorodu vystihl na svých klubových stránkách: „Když přijede Rusj, je všude vítán. Není pochyb o tom, že vyhraje, jedinou otázkou je jen to, o kolik gólů to bude.“

Co říkají tehdejší archivy československé kopané? Rusj Užhorod se v roce 1929 tak vypracoval, že především s bratislavskými kluby bojoval o primát na celém Slovensku. Výrazně na sebe upozornil tím, jak prorazil kruh košických klubů a vyhrál župu Východoslovenskou. V duelu s vítězem Západoslovenské župy ale ve vyrovnaném duelu podlehl ŠK Žilina 2:3. O rok později rozdrtil v boji o primát Východoslovenské župy I. ČsSK Košice neuvěřitelně 9:0! A pak připravil horké chvíle nejlepšímu slovenskému klubu I.ČŠK Bratislava (dnešní Slovan). Na bratislavské

Užhorodský klub

v silné trojce slovenského fotbalu

Roku 1932 zřídilo vedení Československé asociace fotbalové už svou 16. župu. Podkarpatoruskou. Úřední sídlo měla právě v Užhorodě. Ve slovenských předkolech o postup do turnaje mistrů o amatérského mistra ČSR přehrál Rusj mistra župy Východoslovenské I. ČsSK Košice. Na půdě soupeře remizoval 2:2 a doma pak vyhrál 2:0. Turnaj o mistra Slovenska měl tuto podobu: 1. I.ČŠK Bratislava, 2. ŠK Žilina, 3. Rusj Užhorod. Tato trojice bude slovenskému fotbalu vládnout pro příští sezóny, jen s tím rozdílným výsledkem, že se finálové pořadí na nejvyšších příčkách bude měnit.

Naposledy se o amatérského mistra ČSR hrálo v roce 1933. Rusj vyhrál mistrovství své župy s naprostou převahou. Opakoval se loňský duel s košickým soupeřem. Znovu postup po výsledcích 2:1 a 0:0. O mistra Slovenska hráli stejní finalisté jako v ročníku předešlém. Pořadí bylo jiné: 1. Rusj, 2. Žilina, 3. Bratislava. Potom čekal soused

Historický snímek z června 1934. Fotbalisté Rusj vůbec poprvé přistáli na letišti v Praze –Kbelích. Už jim nikdo neřekl jinak, než „létající učitelé“.

přednost před fotbalem a tak se klub „utopil“ ve statistikách jako poražený hned v úvodních duelech.

V roce 1922 získal fotbal vítanou posilu. Byl jen pro mládež. Slevy na železnici! Rusínské kluby toho využívaly a tak s převahou svých mladých hráčů ve výběrech putovaly za zápasy „dál za Košice“. Na Slovensko. Vzájemnými zápasy se program obohacoval. Do Užhorodu a Mukačeva jezdili nejčastěji borci ŠK Zvolen a ŠK Žilina. Rusíni tyto návštěvy opláceli.

Založen klub Rusj Užhorod, nový premiant a chloubka Rusínů

Psal se rok 1925, v Československu se hrála poprvé profesionální I. liga a sedm mužů rusínské národnosti v čele s politikem Edmundem Bačinským usoudilo, že je na čase založit klub. Už ne český, slovenský, maďarský či židovský, ale ryze rusínský. Název a stanovy, to nebyl problém, ale kde vzít hráče? Jednoduše.

půdě vyhrál naprosto nečekaně 4:3. V odvetě doma nešťastně prohrál 2:3, když v samém závěru dostal gól z penalty za nastřelenou Romanovu ruku. Střelcem byl nejlepší Slovák té doby Štefan Příboj.

Rozhodující duel se hrál znovu v Bratislavě. Vedení užhorodských souhlasilo. Finanční výtěžek zápasu se dělil a Bratislava slibovala daleko větší návštěvu a tím i příjmy. Bratislavané doma vyhráli 3:1, když dva góly – oba opět z penalty – dal nejspolehlivější střelec domácích Příboj. Ten zápas byl nadmíru dramatický. Trval 140 minut! Nejdřív se prodlužovalo 2 x 15 minut a pak ještě 2 x 10 minut. Třetí, vše řešící gól, dal Příboj pouhé tři minuty před koncem, ve 137. minutě! Archivy zaznamenaly také sestavu Rusj Užhorod. Pro tuto i příští sezóny nazývanou „ta, co vešla do dějin.“ Byla následující: Bokšay – Križ II., Šerek – Povšik, Kuruc, Škiriak – Kováč, Sándor, Bendác, Križ I., Roman.

– maďarský mistr Slovenska UMTE Užhorod. Doma výhra 1:0, venku porážka 2:3 a vítězství v rozhodujícím zápase 3:2. Úvodní kolo o mistra celého Československa bylo nad síly Rusj. Byl oslaben o tři hráče, nejvíc v brance. Chyběl spolehlivý Bokšay. Poslední amatérský mistr ČSR – pražský německý klub DFC Praha – byl lepší v obou zápasech a přehrál zelenobílou 4:1 doma a 3:1 venku.

Proč „létající učitelé“?

Označení „létající učitelé“ vymysleli pražští sportovní žurnalisté. Psal se rok 1934. Československo hrálo finále mistrovství světa a jeho reprezentanti byli nazýváni „hoši zlatí“. V té době měl Rusj volno. Tentokrát nevyhrál mistrovství své župy. První příčka patřila AC Spišská Nová Ves. Zelenobílí byli těsně druhí a sezóna jim končila.

* Na Úřadu vlády Slovenské republiky se uskutečnilo **XXI. zasedání Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny**. Účastníci jednání přijali celkem šest usnesení týkajících se aktivit zaměřených na národnostní menšiny a etnické skupiny. Jde mimo jiné o dotace, kulturu, jazyky či Akční plán ochrany práv osob patřících k národnostním menšinám a etnickým skupinám na léta 2016 – 2020.

* Představitelé vlády SR navštívili **Vyšný Mirošov**. Všichni vyjádřili přání, aby **zdejší škola byla rusínská**. Kdyby se to povedlo, stala by se škola ve Vyšném Mirošově třetí rusínskou školou na Slovensku.

* Prof. Ivan Pop pokračuje v mapování významných rusínských osobností dějin. Tentokrát se na serveru rusyn.sk zaměřuje na **Jurije Ivanoviče Stanince**, řeckokatolického kněze, spisovatele a ukrajinského politika. Ten žil

* Ján Hlavinka se zajímá o tzv. „**rusínskou otázku**“ na Slovensku v letech 1940–1944. Autor rozebírá izolaci Rusínů od společenského a politického dění na Slovensku ve zmíněném období a skutečnosti, které z toho plynuly. Další podrobnosti k tématu si přečtete na stránkách rusyn.sk.

* Iveta Grznárová pak na stránkách rusyn.sk rozmlouvá s profesorem Švorcem, významným slovenským historikem **o přičlenění Podkarpatské Rusi k Československu**.

* Asociace současného divadla zveřejnila **nominace na ceny slovenských divadelních kritiků a publicistů DOSKY**. Mezi nominované se v kategorii nejlepší mužský herecký výkon dostal i **Vasil Rusiňák z Divadla Alexandra Duchoviče v Prešově** za ztvárnění postavy Veničky v inscenaci Moskva – Petušky (Bible alkoholika).

* V Humenném proběhl koncem září seminář na téma **Kdo byl Adolf Ivanovič Dobrjanský**. Nad odkazem významného veřejného činitele, právníka, spisovatele a člověka, který se snažil o povznesení slovenského i rusínského národa, se sešli historici, pedagogové i duchovní. Program doplnily mše, panychida a koncert v obci Čertižné.

* **Folklorní soubor Makovice** spadající do struktur Poddukelského osvětového střediska ve Svidníku **oslaví šedesátku**. V rámci výročí dostal Cenu za šíření dobrého jména města a regionu.

* V srpnu se ve Svidníku konal 14. ročník **festiválu Rock pod kamenem**. Spokojení byli účinkující i šest tisíc fanoušků, kteří sem přišli za dobrou muzikou.

* Slovensko si připomnělo **Den obětí holocaustu**. 9. září 1941 přijala vláda Slovenského státu nařízení č. 198/1941 Slov. z. o právním postavení Židů známé jako Židovský kodex. Památku všech pronásledovaných a zavražděných veřejně v Bratislavě připomněl i zplnomocněnec vlády SR pro národnostní menšiny László Bukovszky.

* **Užhorod. Podivuhodný zázitek z ateliéru** – takový je titulěk článku v deníku Referendum. Rozhlasová dramaturgyně a autorka Alena Zemančíková v něm připomíná nejzajímavější **zástupce podkarpatské malířské školy**. Především pak **přibližuje dílo Fedora Manajla**. Jejimi úvahami se line snaha o odpověď na otázku, jak moc jsou propojeny dějiny tohoto území s dílem rusínských umělců. Ve svém článku jmenuje Zemančíková tři sloupy podkarpatské malířské školy - Josifa Bokšaje, Adalberta Erdélyiho a právě Fedora Manajla. Její článek reflektuje i současný zájem o Manajlovo muzeum v Užhorodě.

* U příležitosti Světového kongresu Rusínů proběhne začátkem října v srbském městě Šid **První Rusyn Film Fest**. Bude věnován utopení Rusínů/Lemků v první světové válce.

* **Muzeum moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích** oslavilo čtvrtstoletí své činnosti. Na oslavy jubilea přijel i synovec světznámého umělce a původem Rusína Donald Warhola. Zúčastnil se slavnostního programu k výročí muzea.

* **Setkání Slováků s Goraly v Pieninách se účastnili i Rusíni**. Na akci v Červeném Klášteře, v lázních Smerdzonka, se sešli milovníci folklóru a moderní lidové hudby. Jedním z pořadatelů akce je folklorní soubor Kollárovci. Jeho protagonisty jsou Gorale, kteří mají za manželky Rusínky. A jsou to dobré a tolerantní manželky, říkají členové souboru. **top**

Kresby Fedor Vico

My Rusíni se nemůžeme pořád spoléhat na cizí pomoc. Musíme si umět vykopat vlastní hrob sami.

mezi lety 1906 a 1994, studoval teologii na užhorodském duchovním semináři, psal hry, povídky a novely. Podporoval vládu A. Vološina a účastnil se činnosti Podkarpatské vědecké společnosti vzniklé z iniciativy M. Kozmy.

* Další vizitku autor věnoval **Izmailu Ivanovičovi Srezněvskému** (1812–1180), ruskému slavistovi, filologovi a etnografovi.

* Server rusyn.sk přináší i studii prof. Petera Švorce na téma **Rusíni v období ČSR a Slovenského štátu**. Zajímavá je například pasáž, která se věnuje vztahu Slovenského štátu k Rusínům a vztahu obrácenému, tedy Rusínů ke Slovenskému štátu.

* A ještě jedny nominace. Dvě z deseti nominovaných organizací v rámci 4. ročníku **Ceny Slovenské republiky za krajinu** působí na Zemplíně. První z nich je nezisková organizace **Karpatské dřevěné kostelíky s projektem Cyklistická stezka ikon Nová Sedlica – Inovce**. Díky projektu se podařilo zachránit několik chátrajících církevních památek tvořících neoddelitelnou součást a tzv. paměť krajiny. Druhou nominovanou organizací je sdružení **Zachraňme hrady**, které sdružuje devětadvacet dalších menších sdružení. Cenu vyhlašuje Ministerstvo životního prostředí SR.

krátkodobě zapůjčit, nebo poradit nějakou alternativu? **Ivana Maryšková**

Ozve se MUDr. Ivan Francúch, který žil do roku 1991 v USA? Pak se přestěhoval do Brna, kde (doufám) žije pod jménem Ivan David Franklin. Uvítám o něm jakoukoli informaci. (O. S., Komenského ulice 19 Olomouc, 779 00.)

MUDr. Oldřiška Smyslová, Olomouc

Mám zájem o časopis

Mnoho let se zajímám o společenský a politický život ČR. V oblasti mých zájmů leží i média se zvláštním důrazem na tištěné noviny a časopisy. Byl bych velmi vděčný, kdybyste mi posílali papírový výtisk vašeho časopisu.

Robert Kisiel, Polsko

Z NAŠÍ POŠTY

Eržika na hradě Pecka

V našem severočeském divadelním spolku uvádíme na hradě Pecka hudební hru „Eržika“, zasazenou do prostředí Koločavy v době života Nikola Šuhaje loupežníka. Hra by měla být především připomínkou tehdejšího tvrdého života, ale i nesmírné krásy zdejší krajiny. Máme však problém s dobovými tematickými kostýmy. Nevíte o někom, kdo by mohl něco

Za predkami v Novom Klenovci

Spomienkovú slávnosť pri príležitosti 120. výročia pamiatky posvätenia chrámu Božieho v obci Nový Klenovec (dnes Klenovec) na Zakarpatskej Ukrajine zorganizovali v rámci projektu „V stopách histórie (za životom predkov)“ Miestny odbor Matice slovenskej v Králi a dcérocirkve Kráľ-Abovec Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku.

Kolonisti vybudovali Nový Klenovec

V roku 1827 prišli do kraja okolo Mukačeva prví kolonisti z Klenovca na Gemi. Prišli na panstvo grófa Schönborna, ktorý tu vlastnil mnoho lesov, ladom ležiacej zeme i há mre. Postupne prišli ďalší. Vyklúčovali lesy, postavili drevenú dedinu, pálili dreve-

sa nasťahovali Rusíni zo širokého okolia. Kostol po čase zabrali miestne orgány, vystaľovali interiér kostola, zhodili vežu a urobili z neho klub. Malo sa v ňom tancovať a zabávať... Ale miestni obyvatelia tam nechodievali, takže po čase sa z kostola stal sklad umelých hnojív. Budova chátrala do r. 1991, kedy sa tamojší obyvatelia obce pustili do obnovy kostola a zadavažujú v súčasnosti i jeden pôvodný zvon, ktorý sa zachoval. A tak chrám Boží po 44 rokoch bol opäť posvätený a slúži veriacim gréckokatolíckej cirkvi.

Služby Božie boli v kostole, ktorý dnes slúži gréckokatolíkom

S ohľadom na aktuálnu situáciu na Ukrajine organizátori nad realizáciou slávnosti 120. vý-

Ozbrojených síl a ozbrojených zborov Slovenskej republiky plk. Marian Bodolló. V kázni zazneli i tieto slová: „Tak ako Pán Ježiš šiel s učeníkmi do Cézarei Filipovej a tam Peter vyznal, že Kristus je Pán, i my potomkovia Novoklenovčanov máme byť takými vyznávačmi k Pánovi, ako naši predkovia. Dnes sme sa stretli, aby sme si pripomenuli dielo a skutky tých, ktorí tu žili. Našich predkov, ktorí vždy očakávali pomoc od Hospodina. K tomu ich viedli národne uvedomelí učitelia a farári pôsobiaci v dedine. Aj vďaka nim vytvorili spoločenstvo postavené na živom Bohu, ktoré má šancu prežiť aj najväčší útlak. A o tom, že Pán Boh bol trvalou súčasťou života Novoklenovčanov, svedčí aj fakt, že prvú divadelnú hru, ktorú ako ochotníci uviedli na Slovensku

Slavnosť v Novém Klenovci v červnu 2016

Kostol v Novém Klenovci

né uhlie, furmačnili, roľníci. Aby si viac priblížili domov, ktorý opustili s predstavou lepšieho života, postavenú dedinu nazvali Nový Klenovec a všetko okolo nej (hory, lúky, potoky, rieku, kopce) pomenovali tak ako v starom Klenovci. Len vzájomná súdržnosť a svornosť spôsobili, že si udržali vieru otcov, silné národné povedomie, svoju reč, zvyky, piesne, ktoré sa spievajú ešte aj dnes. Po 20 rokoch sa dedina stala usporiadanou obcou. Už v roku 1832 Novoklenovčania vytvorili evanjelický cirkevný zbor, v roku 1833 postavili faru a školu a začali stavať drevený chrám Boží. Po mnohých nešťastiach a pôsobení nevyspytateľnej prírody si s Božou pomocou postavili kamenný kostol v rokoch 1895 – 1896 za pôsobenia farára Jozefa Kozlaya. Kostol vysvätil biskup Pavol Zelenka 27. septembra 1896.

Posledné evanjelické služby Božie v kostole v Novom Klenovci sa konali 29. apríla 1947, kedy sa Novoklenovčania lúčili so svojím rodným krajom. Po 120 rokoch prežitých v inonárodnom prostredí sa rozhodli vrátiť domov na Slovensko. V dňoch 1. – 2. mája 1947 sa takmer celá obec presťahovala naspäť na Slovensko (841 osôb, 171 rodín), ale ani tento návrat nebol jednoduchý.

Do prázdnych domov po Novoklenovčanoch

ročia pamiatky posvätenia chrámu v Novom Klenovci premýšľali dlhý čas. Ale podarilo sa. Takmer stovka účastníkov sa stretla v Králi a v Košiciach, aby sa 19. júna 2016 vydali na cestu. V Novom Klenovci nás privítal domáci farár, otec Roman Severyn. Umožnil nám, aby sa služby Božie a spomienková slávnosť konali priamo v kostole, ktorý teraz slúži bratom a sestram gréckokatolíckeho vierovyznania. Účastníkov spomienkovej slávnosti privítal Michal Hruška, presbyter dcérocirkvi ECAV Kráľ-Abovec a predseda Miestneho odboru Matice slovenskej v Králi. Na evanjelických službách Božích s Večera Pánovou liturgovali senior Košického seniorátu Ján Hruška, farár CZ Lučenec Ľudovít Hroboň, farár CZ Banská Bystrica-Radvaň Michal Zajden, farár CZ Tornaľa Marcel Ištván. Za zmienku stojí fakt, že senior Ján Hruška a brat farár Michal Zajden sú potomkovia Novoklenovčanov, brat farár Ľudovít Hroboň je zase vnukom evanjelického farára Jána Vladimíra Hroboňa, ktorý pôsobil v Novom Klenovci v rokoch 1924 – 1930.

Potomkovia si pripomenuli dielo predkov

Zvesťou slova Božieho poslúžil generálny duchovný Ekumenickej pastoračnej služby

po návrate v roku 1948, bola hra Moc Slova Božieho. Sme vo viere takí, aby sme dokázali vychovať aj my dobrých nasledovníkov? Akým vzorom sme pre potomstvo?“

Pamätná tabuľa novoklenovským farárom

Pre Novoklenovčanov bola Kralická Biblia a Tranovského kancionál každodenným duchovným chlebom. Tieto knihy brali do rúk s úctou i pietou, v čase radosti, aj v stavoch zúfalstva.

Po skončení služieb Božích nasledovala akadémia, ktorej program zostavila Zuzana Hrušková. Zaznela báseň nášho rodáka Jána Turisa s názvom „Klenovské impresie“. Prierez históriou o pútnickej postati Klenovčanov a Novoklenovčanov pripomenul Michal Hruška, predseda Miestneho odboru Matice slovenskej v Králi. Generálny duchovný EPS OS a OZ SR plk. Marian Bodolló spolu s domácim farárom otcom Romanom Severynom odhalili pamätnú tabuľu s menami všetkých farárov, ktorí pôsobili v Novom Klenovci od roku 1832 do roku 1947. Na záver všetci účastníci spoločne zaspievali pieseň „Kto za pravdu horí“.

Pokračování na straně 12

Foto archiv

Fotbal nejpůvodnější a nejdostupnější

Dokončení ze strany 9

Praha na ně byla zvědavá a pozvala je ke dvěma přátelským zápasům. Usadili se na Letné a odehráli zápas se Slavií a DFC (jejich hřiště sousedila). Čím vstoupili do dějin? K zápasům cestovali letecky. Praha měla v sobotu a v pondělí pravidelné letecké spojení s Užhorodem. Spolehlivé. Navíc letenky nestály o mnoho více než lístky I. třídy rychlíků Československých drah. To rozhodlo. Proto „létající“. A proč vlastně „učitelé“? To bylo tak. V mužstvu byli sami učitelé, vesměs absolventi užhorodského učitelského ústavu. Jedinou výjimkou byl Karel Frýba, státní úředník. Než přišel sem, hrál za SK Hradec Králové a odtud odešel zase na východ Čech, do ligového SK Náchod.

Následující rok 1935 se už zase vrátil do „zajatých kolejí“. Podkarpatoruskou divizi Rusj vyhrál (před Spišskou Novou Vsí). Místrem Slovenska se ale nestal. Znovu slavili v nejslavnějším slovenském klubu I.ČŠK Bratislava ale musel zase rozhodovat až třetí zápas. V Bratislavě i Užhorodu vyhráli domácí stejným poměrem 3:1, ve třetím dějství Bratislavané vyhráli díky lepšímu závěru 2:0. Užhorod měl zase z Bratislavy naplněnou „kasu“.

V polovině třicátých let má Rusj i dorost. Skvělý, posbíraný po celém Užhorodě, bez rozdílu rasy či národnosti. Nejlepším střelcem je nadaný Rom jménem Gejza, tvůrcem hry zase Čech Strnadel. Trénink vedou hvězdy prvního mužstva Bokšay s bratry Křižovými, Kobzarem a Radikem. Byla to nejskvělejší éra tolik oblíbeného klubu. Rusíni k němu cítili až stavovskou hrdoost. Žádný další ruský klub tolik nedosáhl.

Přichází vrchol: Rusj hraje I. ligu!

Skvělá sezóna 1935/36! Rusj veden trenérem Mazalem-Škvainem našel ideální sestavu: Bokšay – Palinčák, Radik – Bendáčz, Kuruc, Škiriak – Kováč, Krajňák, Kobzar, Křiž I., Ivančo. Stává se vítězem své divize, získává další postupovou pozici přes FTC Filakovo (výsledky 1:1 a 2:1). Má právo účasti v kvalifikaci o postup do nejvyšší soutěže! ... A to právo k postupu využívá! S vítěznou Viktorií Žižkov dvakrát prohrává (2:3 a 1:2), německý DSV Šumperk dvakrát přehrává 6:2, s Hradcem Králové je úspěšnější (1:0 a 1:1) a o druhou příčku hraje s Bařou Zlín. Ten v Užhorodu remizuje 2:2 a doma mu stačí také remiza.

Za predkami v Novom Klenovci

Dokončení ze strany 11

Deti z miestnej školy predviedli krátky program. Michal Hruška odovzdal riaditeľke školy v dnešnom Klenovci na Ukrajine pamätnú tabuľu, na ktorej sú uvedené mená mužov a žien, ktorí priniesli svetlo poznania do života našich predkov v Novom Klenovci, učili ich základom gramotnosti a viedli vyučovanie detí.

Po skončení spomienkovej slávnosti pamät-

Všec poprvé liga. Na Spartě, srpen 1936. Sparťan Faczinek uniká užhorodské dvojici Radik – Škiriak.

„Bařováci“ už chystají oslavy svého prvního vstupu mezi fotbalovou elitou. Výsledek duelu je ale naprostou senzací. Rusj ve Zlíně vyhrává 4:1! Mužem zápasu je užhorodský brankář Bokšay. Rusj hraje I.ligu!

Nejvyšší soutěž byla ale nad síly ruské jednatky. Předznamenal to už úvod na Spartě (0:6) a pak zápas na Slavii (0:10). Nakonec zelenobílí získali osm bodů, skončili předposlední a spolu s Moravskou Slavií Brno sestoupili. Mužstvo se rozcházelo: Bokšay nahradil Pláničku ve Slavii, Frýba odešel do Náchoda, Tóth do brněnských Židenic a Bendacz se stal hrajícím trenérem sousedního Mukačeva. Konečná tabulka, „historická“ pro Rusj Užhorod, měla tuto podobu: 1. Slavia Praha (38 bodů), 2. Sparta Praha (31), 3. SK Prostějov (29), 4. I.ČŠK Bratislava (27), 5. SK Kladno (25), 6. SK Plzeň (24), 7. SK Židenice (24), 8. SK Náchod (21), 9. Viktoria Žižkov (20), 10. Viktoria Plzeň (14), 11. Rusj Užhorod (8), 12. Moravská Slavia Brno (3).

Labutí písní byl ročník 1937/38

Poslední dohrané soutěže v době existence Československé republiky. Rusj se vrací zpět do župy dnes už Slovenskopodkarpatoruské. Její západní skupině vévodí slovenské kluby

a východní zas ruské. Vítězem „Východňárů“ je tentokrát maďarský KAC Košice, druhá příčka patří po zásluze českému I.ČŠK Košice a až třetí je znovu a opakovaně oslabený Rusj Užhorod. Za ním je „starý známý“ z AC Spišská Nová Ves a pak už jen ruské kluby, jejichž úroveň se zlepšila a svou příslušnost k divizním soutěžím si udržovaly. Tentokrát v této podobě: 5. MES Mukačevo, 6. ČŠK Užhorod, 7. BFTC Berehovo, 8. VAC Užhorod.

Podzim 1938/39 byl jen rozehraný. V nejvyšší soutěži odstoupil I.ČŠK Bratislava a po něm i další. Změnily se státní hranice. Československo bylo okleštěno, zakrátko už docela zaniklo. Ruský fotbal ve své síle přestal být viděn. Čas jako by se vrátil. Dál zůstávají ve špičce jen jednotlivci. O těch výrazných „v cizích službách“ se zmíníme na konci seriálu.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

reprodukce archiválií

VLADIMÍR BRADA

Poznámka: autoři se omlouvají za kvalitu některých uvedených archiválií, ale dávají přednost historické hodnotě před dnešními požadavky na obrazovou dokumentaci

níci, ktorí sa narodili ešte v Novom Klenovci, previedli svojich potomkov dedinou, navštívili miestny cintorín i niekoľkých potomkov Novoklenovčanov, ktorí sa v roku 1947 nevrátili späť na Slovensko, ale zostali na Zakarpatskej Ukrajině. Vo večerných hodinách plní dojmov sme sa vydali na cestu domov na Slovensko.

Podakovanie patrí všetkým, kto pomohli a vynaložili úsilie pre uskutočnenie spomienkovej slávnosti v Novom Klenovci.

A držiac sa sľubu, ktorý odznel na prvom stretnutí Novoklenovčanov v rodnej obci pri 100-ročnej pamiatke posvätenia tamjšieho evanjelického kostola, ďakujeme Pánu Bohu, že dal zdravie, silu a pozhnanie pre realizáciu i samotný priebeh tejto spomienkovej slávnosti. Projekt „V stopách histórie (za životom predkov)“ bol realizovaný s finančnou podporou Banskobystrického samosprávneho kraja.

Ing. ZUZANA HRUŠKOVÁ

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatská Rus*

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духович

Сімдесята сема країна в Пряшові

Визначний русинський фольклориста Михал Гириак мав сден великий сон. Выдати ним позбераны народны приповідкы Русинів в материнськым - русинськым языку. Нажаль, сам не стигнув тоту думку привести до реальности. Но його сон тепер, хоць вже по смерти, выповнив його сын Славомір Гириак, котрый ословив Карпаторусинський науковий центр в Спосных штатах Америки і на кінець 2015-го рока была завдяки науковому центру выдана книжка під назвов В сімдесятті семій країні: Карпаторусинскы приповідкы. Святочна презентація книжки проходила в рамках супроводных подій Міжднародной літньої школы русинського языка і культуры Studium Carpatho-Ruthenorum 2016 14-го юнія.

Хто був Михайло Гириак

Народив ся М. Гириак 27-го новембра 1933-го року в селі Пыхні в синьській долині. Быв визначным педагогом і етнографом, фольклористом. Учів ся в Руській гімназії в Гуменнім і пізніше штудовав на Высшій педагогічній школі в Пряшові. Аспірантуру закінчив на Катедрі етнографії і фольклористики Універзити Коменського в Братіславі і дисертацію на здобытя титуду кандидат наук обгаїв на Словацькій академії наук. На Карловій універзиті в Празі здобыв доктора філософії. В рр. 1960 - 1998 передавав лекції фольклористики на Універзиті Павла Йозефа Шафарика в Пряшові (од року 1997 Пряшівська універзіта).

М. Гириак публіковав велику кількість работ головно на тему русинських приповідок Пряшівщини. Як раз русинскы приповідкы выдав в рр. 1965 - 1979 в семох томах під назвов Українські народні казки Східної Словаччини. Так само выдав і штилістичну аналізу ку выданым приповідкам. Самособов, приповідкы в тім часі вышли як українскы приповідкы і были выданы на українськым языку. Гириак у своїх ранних работах думав о Русинах як о части українського народа, но по році 1990 і він перешов на русинскы позиції, ясно декларовав, же Русины суть окремьм народом. І зато было його великов тувов выдати тоты приповідкы по русинськы, жебы їх могли читати русинскы діти.

Сімдесята сема країна - Америка

Михайлови Гириакowi ся за його жывота сон, жебы выдати приповідкы в материнськым языку, так, як їх сам перед тлумачіньом на українськым языку і позберав, не сповнив. Но його туту далше розвивав його сын Славомір Гириак, котрый ословив Павла Роберта Магочія і Карпаторусинський науковий центр в США. По роках работы з гляданьом грошей про тоту унікатну публикацію, з тлумачіньом приповідок, вышла кіньцом минулого рока прекрасна двоязычна ілюстрована книжка в дзеркаловім выданю - на сдній сторінці по русинськы, на другій по англійськы, жебы ку тому великому сокровищу нашої народной культуры могли дєстати ся і читателі, котры хоць чують по предка свос русинське коріння, дєсь вже по русинськы читати і бєсєдовати не годны.

На 153-ох сторінках на крейдовім папірю читателя чекають русинскы тлумачіня нашого сучасного писателя і поета Штефана Сухого і англійськы тлумачіня Патріції Крафчик. Ілюстрації до книжки зробила русинська академічна малярка Анна Гайова, котра вже ілюстровала дакілько русинських учебників ці інших книжок.

Не дасть ся не спомянути, же выбрати на тлумачіня приповідок до русинського языка Штефана Сухого, было того найправильнєше рішєня. Сухый є вынятковым писательом і поетом, і не будеме далеко од правды, кідь повіме, же є писательом з найбогатшов словнов базов. Його творы суть жрідлом і букварьом богатства і поетікы русинського языка. Нелемже знать добрі выхосновати різны стародавны слова, котры дєсь многы не памятають, но коло читаня його текстів ся їм припомянуть. Сухый знать функчні выхосновати різны діалектєзмы,

Сын Михайла Гириака – Славомір, почас презентації книжки.

выдумати поетічны новотвары. І так і його прозаічны тексты часто чоловік читать як поезію. Вышытко того видіти і на тлумачінях приповідок Гириака, котры зробив Сухый. Выданы приповідкы ся так і дякуючі Сухому стали нелем зеркалом богатства мотивів, народной словесности серед Русинів, але суть і одзеркальнєм богатой розмаїтости нашого материнського языка.

То, же книжка вышла в Америці, давать нам і шумну алузію. Як раз Америка была про многых наших предків „приповідков країн“, де одходили за работов, дяков „сімдесятов семов країн“, далеко, за горами і морьом, в котрій зарабляли, жебы могли помагати своїм родинам ту, в „старім краю“. Нашы Русины в Америці то роблять донєсь. Нєраз помогли нашым організаціям в Европі, нєраз нас підпорили в наших справах нелем фінанчно, матеріално, но і з дипломатічного боку. Теперь тотя „высєна приповідков“ країна помогла нам вдяка нашым людям выдати прекрасну книжку, котра не має по 1989-ім році серед Русинів аналогії. Лєм сд-

ного може быти чоловіку жаль, же ся не дало выдати вышытко з того сокровища, котре Гириак позберав і выдав по українськы. Но і дєсь выбранных і выданных приповідок мусить потишыти каждого любителя нашого літературного слова, нашої народной культуры.

Презентація в Пряшові

Святочна презентація той книжки одбыла ся в Словацькым народнім музею – Музею русинської культуры в Пряшові. Тот музей ведно з Інститутом русинського языка і культуры Пряшівской універзіты были сподуорганизаторами презентації, і їй головным организатором був Карпаторусинський научный центр в США на челі з його президентом – проф. Др. Павлом Робертом Магочієм. Як першый на тій презентації выступив як раз Магочій, котрый у своїм выступі оцінив роботу тых, які приложыли руку к ділу, жебы приготувати репрезентативну білігвалную книжку приповідок.

Другым выступив етнограф і довгорічний колега Михала Гириака на Філософійчній факулті в Пряшові Універзіты П. Й. Шафарика в Кошіцах – проф. ПгДр. Микола Мушінка, др. н. Він оцінив велику роботу М. Гириака при записі, обробліно і выдано немалой часті з народной словесности Русинів. Говорив о українськым періоді работы М. Гириака, але і о русинськым по році 1989, в яким ся автор актівно проявив.

Третім выступаючим був сын Михала Гириака – Славомір, котрый росповів о работі свого отця. Гириак подяковав рабочому колективу Інституту русинського языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові – доц. ПгДр. Анні Плішковой, ПгД., і ПгДр. Кветославі Копоровій, ПгД., які зробили языкову коректуру приповідковей книжки.

Остатньом выступаючов была проф. ПгДр. Марта Ботікова, к. н., із Катедры етнології і музеології Філософійчній Факулты Універзіты Коменського в Братіславі, котра зробила малу рецензію презентованой книжки і, окрем іншого, повіла: „... Народны приповідкы Русинів выбранны із богатства їх народной словесности мають красу, поетіку і автєнічність, діють на душу чоловіка, без огляду на вік і род. Народны приповідкы, великы цінности у фоклорнім богатстві, представляють самобытність і споїня міджі різньма групами, етніками, культурами. Мають великий людський розмір...“ Сдновременно на конце зажелала успішну путь выданных приповідок ку читателям - Русинам, але і предствителям інших народів світа.

Книжка про вышыткых

„Хоць ся традує, же народны приповідкы суть адресованы лєм дітям, їх одказ і штіл бесспорно заинтерєсує і дорослого читателя. Приповідкы потверджують або спохыбноють наше перєсвідчїня. Побавлять і поучать каждого - без огляду на вік,“ пише на кіньцо книжки Анна Плішкова. Покля і вы хочете знати як „смакують“ нашы приповідкы, в Европі можете контактовати Інститут русинського языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові. Бізовно не обануєте, ці сьєте діти або дорослы.

Rusínské lahůdky poutavě a stručně

Knížka Prostřeno na Podkarpatské Rusi na mě udělala velký dojem. Jednak tím, že je zaměřena na určitý region, i tím, že uvedené postupy přípravy jídel jsou logicky popsány. Když čtu jednotlivé recepty, dostávám chuť to zkusit také, i když dovedu jen usmažit vajíčka a uvařit čaj. Je to napsáno stručně a dobře se to čte. I grafická úprava je výborná.

Jan Dolejš

Je se zakousnout! Fotografii paschy upečené podle receptu z Prostřeno na Podkarpatské Rusi nám poslala paní Izbas až z Moldávie. Mladá maminka upekla pochoutku pro svého synka. Velikonoční koláč vypadá dobře – včetně zdobení, vidíte?

Písničky po šedesáti letech

Přemýšlela jsem, jak bych mohla přispět zdejším pamětníkům a kam mám poslat poznatky, jež si pamatují i po 59 letech ze své rodné vesnice na Podkarpatské Rusi. Myslím tím písničky a popěvky, na které si vzpomínám. Snad bych je dokázala i zazpívat. Dcerka mi koupila psací stroj s azbukou, tak jsem se pokusila některé podle paměti přepsat. Posílám vám je s přáním, že někomu udělají radost.

Irena Trnková, Havlíčkův Brod

Paní Trnkové velmi děkujeme, vážíme si její iniciativy a písničky předáme rusínskému folklornímu souboru Skejušan, který cenný materiál jistě využije.

Hledám podkarpatoruského lidového léčitele

Čtu váš časopis Podkarpatská Rus, který měl objednaný můj děda, pocházející z této krásné země, bohužel již zesnulý. Prosím o otištění následující výzvy v rubrice Z naší pošty: Pomůžte mi někdo najít lidové léčitele z Podkarpatské Rusi? Zajímám se o lidové léčitelství a chtěl

bych se pokusit proniknout do léčitelského umění svých předků. (ukmas@seznam.cz)

**Bc. Roman Pauk,
Kamenice nad Lipou**

O Novom Klenovci a Klenovčanech

Pozdravujem vás zo Slovenska, z dediny Kráľ, ktorá leží v okrese Rimavská Sobota len 2 km od hranice s Maďarskom. Som potomkom Novoklenovčanov, ktorí do roku 1947 žili v dedine Nový Klenovec na dnešnej Zakarpatskej Ukrajině. Pri pátraní po histórii našich predkov som prostredníctvom internetu natrafila aj na váš časopis a musím priznať, že ma zaujal. O dedine Nový Klenovec a jej obyvateľoch časopis Podkarpatská Rus priniesol články s názvom Slováci v Novom Klenovci v čísle 3/2014 a Nový Klenovec v čísle 3/2015.

V júni 2016 sa v obci Nový Klenovec (dnes Klenovec) na Zakarpatskej Ukrajině uskutočnila spomienková slávnosť pri príležitosti 120. výročia pamiatky posvätenia tamojšieho chrámu Božieho. Kostol bol postavený predkami Novoklenovčanov, evanjelikov, a posvätený v r. 1896.

Posielam vám príspevok o živote predkov v Novom Klenovci, aby čitatelia vedeli, prečo sa táto slávnosť konala, prečo sa konala na Zakarpatskej Ukrajině. Uviedla som i niekoľko údajov z histórie.

Zuzana Hrušková, Rimavská Sobota
Príspevek paní Hruškové uverejňujeme v tomto čísle.

„Okupace“? Ano! Ale jinak

V časopise Podkarpatská Rus č. 2/2016 publikoval Ivan Pop dokončení článku o připojení Podkarpatské Rusi k SSSR. Autor je velice erudovaný, ovšem jeho antibolševizmus a antirusismus mu brání vyslovit v této otázce pou „a“ i „b“. Nejprve je třeba vyslovit naprostý souhlas s I. Popem, že Podkarpatská Rus nikdy nebyla součástí staroruského státu, pro který se u nás vžil, byť nesprávný, název Kyjevská Rus, ani carské říše. Od 13. století byla trvalou součástí uherského království, a to i po tzv. rakousko – uherském vyrovnání. Ona v podstatě Maďarům zbyla, neboť kyjevská knížata ani polští králové neměli o toto území zájem. Takže jsme žili společně několik set let v jednom státě, později soustátí. Po první světové válce se stala Podkarpatská Rus, podle našeho názoru zcela logicky, součástí Československa. Takže naše společné soužití pokračovalo. Neexistoval tedy žádný historický, národnostní nebo hospodářský důvod pro „sjednocení“ nebo dokonce „opětovné sjednocení“, což byly eufemismy pro anexi. Toto „sjednocení“ bylo vyvoláno výlučně mocenskými nebo spíše velmocenskými důvody. Pokud šlo o vlastní anexi, tak z hlediska mezinárodního práva se jednalo o anexi nedovolenou! To autor náležitě ve svém článku odůvodňuje.

Takže 29. června 1945 byla podepsána smlouva mezi Československou republikou

a Svazem Sovětských socialistických republik o odstoupení Podkarpatské Rusi. V úvodu je třeba připomenout, že Ukrajinská SSR nebyla signatářem této dohody. Dále je třeba zdůraznit, že zmíněná smlouva byla uzavřena mezi dnes neexistujícími státy! Taková smlouva je tedy, řečeno s jistou mírou právnické licence „neplatná“ nebo „nulitní“. Z toho potom vyplývá závěr, že Podkarpatská Rus je samostatným subjektem mezinárodního práva nebo součástí Ruské federace (Ruská federace je nástupnickým státem Sovětského svazu). *V každém případě jde však o území okupované Ukrajinou.* To už I. Pop neuvádí. A proti tomuto stavu je třeba bojovat. Proto protestujeme proti tomuto stavu a doufáme, že náš protest padne na úrodnou půdu! Protože my všichni, kteří máme nějaký vztah k tomuto území, jsme našim bývalým spoluobčanům hodně dlužní!

**Mgr. Petr Dobrý, Pardubice,
PhDr et RSDr Zdeněk Linhart,
Pardubice, JUDr. Petr Šáda, Bořice,
Miroslav Verner, Dačice**
(petr52petr@seznam.cz)

Diskuse s Lidovkami: Ruská karta brexitu

Lidové noviny přinesly dne 22. června článek „Ruská karta brexitu“, ve kterém Zbyněk Petráček upozornil, že těžiště EU se přesune na východ Evropy. Uvádí, že východní země si stále připomínají vpád sovětských vojsk v roce 1968, rozdrčení maďarské rebelie v roce 1956 a posunutí hranic Polska v roce 1945. K jeho článku jsem napsal tento dodatek, který LN uvedly ve zkrácením znění. Náš časopis jej uvádí v plném znění.

Zbyněk Petráček v článku v LN 22.6. připomíná imperialistické činy Ruska, včetně těch, „jak se z rozmaru Ruska musely posunout hranice o stovky kilometrů (Polsko). Zapomenul však – a obávám se, že to zapomněla i většina našich obyvatel – že se posunula hranice i na úkor Československa, kterému byla odňata jeho země Podkarpatská Rus! A to proti dvěma platným mezistátním smlouvám: proti „Smlouvě o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik“, uzavřené 12. prosince 1943 a proti „Smlouvě a o spolupráci mezi československými a sovětskými orgány na osvobozeném území“, z 8. května 1944!

Připomínám, že z Podkarpatské Rusi odešlo v roce 1939 přes 30 tisíc Rusinů do SSSR, aby bránili svou vlast, Československou republiku! Byli však zavřeni do gulagů a jen pětina z nich přežila a dostala se do Čs. armády v SSSR! Patřili k jejím největším hrdinům! Politikou Vladimíra Putina se současné Rusko stalo dědicem SSSR, včetně imperialistických choutek.

Jan Kruml, Brno, člen Československé obce legionářské (jkruml@atlas.cz)